Evang. Theologiai Ifjusági Kör
Sopron. Deák tér

III. évfolyam 31-32. szám.

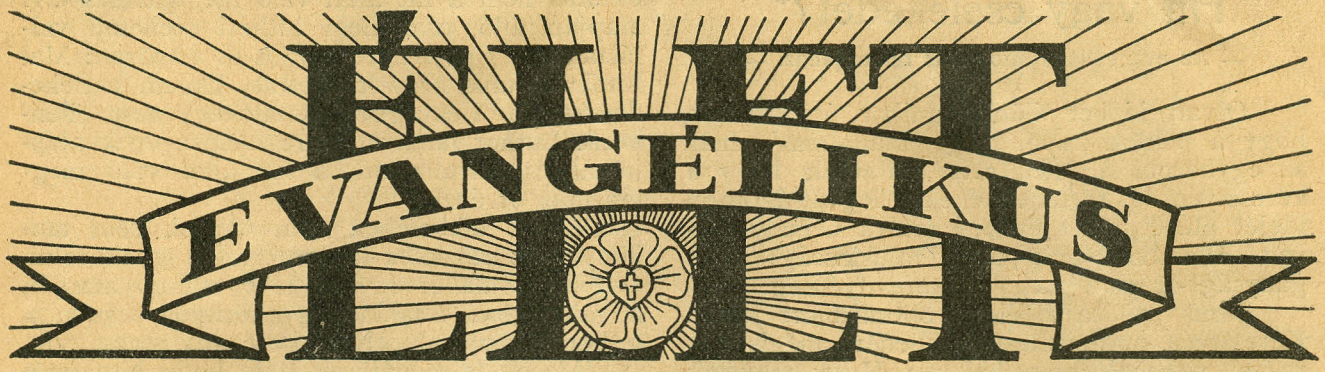

Szerkesztőség és kiadóhivatal: BUDAPEST VII. DAMJANICH-u. 28b. Telefonszám: 33—5—92. Kiadja az ORSZÁGOS LUTHER SZÖVETSÉG

EGYHÁZTÁRSADALMI, BELMISSZIÓI, KULTURÁLIS ÉS EGYHÁZPOLITIKAI HETILAP. A szerkesztésért felelős: KEMÉNY LAJOS.

Megjelenik minden vasárnap. ELŐFIZETÉSI ÁRA: Egész évre 4.40, félévre 2.20 pengő. Postai csekk száma: 20.412. Felelős kiadó: Dr. FRITZ LÁSZLÓ.

TARTALOM: A két emelet. — Hit vagy cselekedet? — Dr. Kiss Jenő: Az igazi erőforrás, a legfőbb életcél. — Szigethy Lajos: A „Tranoscius." — Fabók Ferenc: Tárgyaljunk... — Dr. Győry Aranka: A Deák-téri templom. — Külföldi hirek. — A Keresztyén Szövetségek Világkonferenciája. — Figyelő. — Hirek.

A KÉT EMELET.

Figyelemreméltó nyilatkozatot olvastunk az elmult héten a »Pesti Hirlapban«. Aldous Huxley, a világhírű angol író beszélgetett egy magyar ujságíróval. Minden mondanivalójában találunk gondolkozni valót, elsősorban azonban az ragadta meg figyelmünket, amit a mai idők vallásáról mondott. »Ma már számosan nem azt hiszik, amit anyakönyvi vallásuk ír elő s viszont sok buzgó, vallásos ember szorong úgy legbelül a hitéért. A többséget nem elégíti ki a pusztán transcendentális, földöntúli vallás, ezért pozitív, földhözkötött, megfogható vallást alkotnak vagy alkottatnak maguknak. Ennek egyik formája a nemzeti szocializmus, másik a kommunizmus, harmadik a diktátorok felmagasztalása s így tovább... Fölötte veszélyeseknek tartom őket, mert pusztító, véres harcokat hozhatnak a nyakunkra... Én azt hiszem, hogy a pozitiv vallások csak időlegesek, míg a transcendentális vallás forrásai kiapadhatatlanok... A hit két emelete, a földi és az égi közül én az utóbbinak, az éginek létjogosultságát ismerem el.«

Egyetértünk a kiváló íróval két első megállapítása tekintetében. Valóban belül sok ember szorong hitéért ebben a zűrzavaros világban és sokan vannak olyanok is, akik földhözkötött vallást alkotnak vagy alkottatnak maguknak. Nem egyszer beszélgetünk mi is erről s mutatunk arra, hogy e világ sok nyomorúságát idézi elő vagy nehezíti az, hogy nincs tiszta, rendbentartott és egyensúlyozott vallásosságuk az embereknek. Valóban veszélyeseknek kell tartanunk mindazokat a vallással összekevert vagy vallástalanságba taszító mozgalmakat, melyek ma nemzetek életében uralkodnak s alig hagynak meg mást az igaz vallásból a gyakorlati életben, mint a belső szorongást.

Nem találjuk azonban éppen olyan pontos és helyes megállapításnak a nyilatkozat idevonatkozó utolsó mondatát. A hit két emelete közötti különbségtétel inkább tetszetős, mint igaz. Hibája onnan ered, hogy az ú. n. »földi és égi« hitet pozitív és transcendentális valóságnak osztja szét s egymást kizáró módon beszél róluk. Ez nyilvánvaló tévedés. Azért, mert az emberek egy része földhöz köti a maga vallását, összekeveri politikai és faji elméletekkel és jelszavakkal, belevegyít gazdasági rendszereket, vagy éppen a vallásnak ez idegen elemeit emeli a vallásnak az eredeti elemei fölé, nem lehet belőlük a transcendens elemeket egészen kizárni, avagy az igazi vallást elszakítani egészen a földtől. A keresztyénség megnem változtatott evangéliuma szerint a földi élet megnemesítése nélkül »nagy távolságban« maradunk a transcendentális vallástól; a bűn, a megtérés, a hit, a megigazulás csak földhözkötötten mehet végbe lelkiviláguinkban, ezek mind »pozitiv« tényezők abban, hogy vallásosságunk megtisztuljon és fejlődhessék.

A hit két emelete nem egymás fölé, hanem egymásba épített. Az égi hit a földért van s a földi hitnek az ég felé kell tekintenie. A kettő összetartozik. Mintahogy Jézus a földről visszatért az Atyához s mégis a földé maradt, hogy magához vonzzon mindeneket.

Hit vagy cselekedet?*

— Az evangélikus hitoktatás reformjához. —

Olyan időket élünk, amikor úgy látszik, hogy a poklok kapui mégis diadalmaskodnak az egyházon. A jelek arra mutatnak, hogy a keresztyénség történelmének legválságosabb idejét éli. Egy-két évtized mulva némely művelt államban már csak falusiasság: »pogányság«-számba megy a keresztyénség.

Jézus vallása tökéletes optimizmust jelent. Keresztyén optimizmusunk ellenére mégis észre kell vennünk, hogy baj van. Hogy ez sokak előtt így tünik fel, nincs Isten akarata nélkül. Intő jel ez, mely hibákat, mulasztásokat, bűnöket tesz nyilvánvalóvá. A keresztyén ember a kinyilatkoztatásnak ezt a fájdalmas formáját is észreveszi. Az az igazi optimizmus, mely a hibákat és bajokat teljes mélységükben felismeri, beismeri és ekkor nem esik kétségbe. Ellenkezőleg: szent bizalommal hozzálát, hogy megtegye, amit megtehet. Ez kötelessége is.

Az így értelmezett optimizmus alapján a mai keresztyénnek főkötelessége fölismerni, hogy a keresztyénség súlyosan, szinte halálosan beteg. Nem a római katolikus, amelyet komoly evangélikus ember mindeddig a legjobb akarata mellett sem tekinthetett keresztyénségnek, hanem az evangélikus, a lutheránus kegyesség, egyház, vallásosság. Nemcsak Németországban, ahol a válság teljesen akut s régi bűnök következményei letagadhatatlan valóságok, hanem nálunk Magyarországon s valószínűleg a világ összes evangélikus egyházában is, egészen sporadikus kivételektől eltekintve.

Mi a válság oka? Mi a hiba, mulasztás, a vétek? Az azonnal pótolni való?

Rögtön megmondom: az, hogy evangélikus egyházunk letért a lutheri alapról, megtagadta önmagát, elfeledkezett legfőbb kincséről, a keresztyénség lényegéről, magáról: a hit által való megigazulás elvéről.

Ezt exakt módon másutt állapítottam meg. Megállapításomat a sok ellenmondással szemben mindaddig kénytelen vagyok fenntartani, míg azokat, de legalább olyan exakt tudományos eljárással, mint az enyém, valaki meg nem döntötte. Míg ez be nem következik, összes kritikusomnak az enyémmel ellenkező véleményét a valódi baj előtt szemethunyó, félelem-szülte naív és amatőr hozzászólásnak vagyok kénytelen minősíteni. Lehetetlen u. i., hogy szabadszemmel jobban lássanak, mint az exakt tudományos eljárás mikroszkopja.

Megállapítottam azt is, hogy a vallásos nevelésben a legnagyobb szerepet a gyermek- és ifjúkori nevelés játssza. A legfőbb egyházi munka tehát a hitoktatás. Ezt az eredményünket a fentivel egybekapcsolva: egyházunk siralmas helyzetének az a főoka, hogy a hitoktatás nem a hit által való megigazulás elvi alapján álló, azaz nem lutheri szellemű vallástanítás. Egészen világosan és tömören: Mai hitoktatásunk nem hitoktatás, hanem cselekedetoktatás. Lényegileg homlokegyenest ellenkezik Luther tanaival, keresztyénségének alapjaival és tartalmával, a hit által való megigazulás elvével.

Rövid cikkemben nem akarok sem tankönyv-, se részletes tantervkritikát gyakorolni. Csupán a ma érvényben levő tanterv alapján a valóságban általános gyakorlatot veszem a lutheránizmus alapelvén keresztül szemügyre.

Mások is megállapították, hogy hitoktatásunk csaknem egészében történettanítás. Még ahol direkt elvi oktatásról lenne szó, mint az erkölcstan, de főleg a hittan és világnézet tanításánál, ott is az anyagnak háromnegyedrésze történelem. Százalékban: egész mai hitoktatásunk minimum 80%-ban történettanítás.

Ezt a legutóbbi MELE-konferencián is megállapították. A legtöbb megállapító főkifogása az, hogy mindig csak a multtal foglalkoztatjuk az ifjúságot. Ez is végzetes hiba. A hit által való megigazulás tana szempontjából azonban az igazi hiba abban van, hogy a történelem lényegileg mindig a cselekedetet tartja szem előtt. A történés, különösen alacsonyabb szemlélés esetén, cselekvés, olyasmi, amit tesznek az emberek. Az evangélikus keresztyén hittan szerint tehát a történelem a lényegtelent, az esetlegeset, az adiaforont, az eredményt és sosem a legfőbbet, az egyedül fontosat, a hitet nézi. A lényege szerint alig is tehet mást. Nem állítom, hogy erre nincs szüksége a művelt keresztyénnek. Még azt is elismerem, hogy valami történeti műveltségre minden evangélikusnak szüksége van. De viszont a leghatározottabban vallom s Luther minden sora alátámasztja felfogásomat, hogy a történelemtanítás csak harmad- vagy negyedsorban jöhet számba ahhoz a fontossághoz képest, amely a vallásos nevelésben a hitet s az igazi hittanítást illeti.

Elismerem, hogy a mai hitoktatók nehezen tudják elképzelni, hogy mától fogva ne történeti cselekedettant, hanem igazi hittant tanítsanak s hinni tanítsák az ifjúságot. Tankönyveink és tantervünk szerkesztői erről alig szólnak. Igy nem is vették észre, mennyire a katolicizmus, egyúttal tehát a keresztyéntelenség malmára hajtják a vizet, amikor a cselekedetek elvi álláspontját érvényesítik de facto mindenütt. Eddig legfeljebb egyik-másik pietista lelkészünk eszmélt rá a hiányra, amit úgy akar pótolni, hogy a bibliához vezeti tanítványait. Ez azonban félmunka, mivel a Szentírás hitünknek csak a formai, de nem a tartalmi principiuma. A tartalmi principium a hit által való megigazulás. Erre pietista lelkészeink ritkán gondolnak. Ellenben sokszor igen Luther-ellenesen működnek, amikor a bibliaolvasást mondják annak, ami a keresztén ember életében csak a hit lehet: az élet és üd-

* Lapunk nem mindenben ért egyet a cikkíró fejtegetéseivel, az ellenvéleményeknek is helyt fog adni. *Szerkesztő.*

vösség eszközlője. Hit nélkül a bibliaolvasás sem ér semmit. Merő külsőség, cselekedet az is, mely nem üdvözít.

Milyen hát az igazi hitoktatás? Milyennek kell lennie a jó evangélikus tantervnek és tankönyveknek? Mit tegyünk, hogy ne történetet, ne cselekedeteket tanítsunk?

Itt ezekre a kérdésekre nem felelek. Jónak látom ugyanis, hogy mindenekelőtt maga a probléma foglalkoztassa az evangélikus közvéleményt. Meglássák és elismerjék, mennyire nem vagyunk igazi lutheránusok. Lesznek, akik maguktól is rájönnek a helyes útra. A gyógyulásnál a legfőbb, hogy felállítsuk a helyes diagnózist.

Diagnózisom röviden: Egyházi válságban élünk; isteni figyelmeztetés ez: letértünk a jó útról: hitoktatásunk árulja el a legvilágosabban a főbajt; nem hitet, hanem cselekedetet tanítunk. Akinek állításaimmal szemben még kételyei lennének, figyelmébe ajánlom Luther azon nyilatkozatát, mely szerint Jézus cselekedeteinek a leírását az első három evangéliumban közel sem tartja oly fontosnak, mint Jézus igehirdetését: »Den wenn ich je auf eins verzichten müsste, auf die Werke oder auf die Predigt Jesu, so wollte ich lieber die Werke als seine Predigt entbehren. Denn die Werke hülfen mir nichts; aber seine Worte, die geben das Leben, wie er selber (Joh. 6,63) sagt.« Magyarul: Ha valaha az egyikről, Jézus cselekedeteiről vagy igehirdetéséről le kellene mondanom, szívesebben nélkülözném a cselekedeteit, mint az igehirdetést. Mert a cselekedetek nem használnának nekem semmit; de az ő szavai, azok életet adnak nekem, mint maga (Ján. 6,63.) mondja.

Ha Luther a »cselekedetből egy test sem üdvözül« tanát még Jézus cselekedeteire is kiterjeszti, nem kell-e elszörnyűködnünk azon, hogy hitoktatásunk úgyszólván kizárólag nem is Jézus, hanem gyarló emberek cselekedeteinek az ismertetéséből áll?!

Dr. Viszkok Lajos.

Az igazi erőforrás, a legfőbb életcél.

Igazi erőforrás, legfőbb életcél: külön is tarthatnám őket, mert relatív önállóságuk és tartalmi gazdagságuk ezt egyaránt jogossá tenné, de össze is foghatom őket, mert végeredményben összetartoznak, az igazi erőforrást a legfőbb életcél szolgálatában keressük és használjuk.

Erőforrások. Milyen szükségesek, milyen nélkülözhetetlenek ezek az ember életében. Erőforrások, energiakészletek kiaknázása és újaknak lázas keresése, ez korunknak legjellemzőbb sajátossága. Lázas gyorsasággal, szinte szemünk előtt került egy-egy újabb erőforrás a használatba, a technika és kultúra szolgálatába. Az igavonó, állati erővel dolgozó kort követte a gőzparipáé, ezzel veresnyre kell az elektromos gépé, amelyet sok helyen és viszonylatban a motoros gépjárművek váltanak fel. A világító erők a mécsestől a faggyúgyertyán és petróleumlámpán át a gáz- és villanyvilágításig mind a szemünk előtt tették meg az óriási gyors fejlődést. Korunk emberei nem elégedtek meg az erdők szállította fa energiájával, a földbe szálltak alá a fekete gyémántért, mély kutakat ástak a kőolajért. Fokozatosan fényesedett, fokozatsan gépiesedett, fokozatosan gazdagodott, fokozatosan komplikálódott és fokozatosan rosszabbodott korunk. A nagy fény mellett nagy lett az árnyék. A földi kincsek kis számú fókuszai mellett a régi időben nem ismert nyomor ütötte fel fejét; milliók egy kézben és milliók kenyér nélkül. A fáraó-szín bizonyos változatokban most is folyik még: milliók egyért.

Igen, a modern kultúra rengeteg energiát fogyaszt, sőt pazarol. Az erőtermelő és fogyasztó gépek csak töredékét adják vissza annak az energiának, amit beléjük fektetnek. És mi lesz, ha a megfelelő erőforrások pótlásáról nem tud gondoskodni? Az óvilág kultúrája, amely a rabszolgák százezreinek könnyével és vérével alkotott nagyot, eltünt, amint ez lehetetlenné vált a számára. A jövőbe tekintve az energiakészleteket számon tartó tudósok már komolyan mérlegelik azt az időt, amikor elfogy a szén, kimerül az utolsó bánya és nem találnak több feketegyémántot. Ezért van éppen az az izgatott keresés új erőforrások után. Mert eddig úgy áll a dolog, hogy ha elfogyna a szén, megállnak a vonatok, kihűlnek a kohók, nem füstölnek tovább a gyárkémények, sötétbe borulnak a városok és az egész csodálatos felfelé ívelő technikai kultúra erőforrás hiányában rövidesen megszünik, s a mult emlékei közé fog tartozni, mint ahogy a falanszter jelenetben már a múzeumban őrzik a szénkorszaknak, mint ahogy korunkat nevezni fogják, az utolsó maradványát.

De nemcsak anyagi tekintetben fogyaszt olyan regeteg sokat elgépiesedett korunk, hanem szellemi tekintetben is. Korunkat a régi kedélyes világgal ellentétben, az idegesek korának mondják, sőt ekként határozzák meg a modern tudósok. És miért ideges a mi korunk? Mert sokkal több energiát használ el, mint amennyit termel, mert az egyéni élet százfelé való érdekeltsége és lekötöttsége szociális, társadalmi, nemzeti, gazdasági etc. tekintetben olyan követelmények elé állítják korunk embereit, amelyek felülhaladják erejét, amelyek megbontják a belső lelki erők termelési és felhasználási egyensúlyát, és mivel a saldo állandóan negatív, mivel a modern ember már a tőkéből él, azért ideges, azért idegbeteg. A rossz energiagazdálkodás itt is, sőt még jobban megbosszulja magát, mint

anyagi téren, és itt is felmerül az energiakimerülés aggasztó kérdése, amelyre az idegorvosok mutatnak rá komoly figyelmeztetéssel. Épen napjainkban, vagy mondjuk: napjainkban is végigfutotta a napisajtót egy orvostudós megállapítása, hogy ha ilyen arányban nő a kedély, lelki és elmebetegek száma, néhány évszázad mulva többen lesznek a tébolydákon belül, mint azokon kívül.

És ha általában a modern kor emberének nagy az energiaszükséglete, még fokozottabb mértékben áll ez a szellemi élet, az intenzív tudományos munka sodrában élő ember, s így a főiskolai, egyetemi hallgatókra nézve, akiknek nemcsak a kívülről rájuk ható benyomások százaira kell reagálni, hanem a tudományos munka folyamán napról-napra felmerülő száz és száz kérdéssel, új problémával, új felfogási és értékelési móddal kell megismerkedni és megbírkózni.

És ha még arra gondolunk, hogy az ifjúkor ezernyi kísértései a középiskola kötöttségéből a főiskola szabadságára kerülő ifjút még in puncto sexti is a legnagyobb és legnehezebb problémák elé állítják, akkor megértjük azt, hogy ennek a gőzzel, villannyal dolgozó, autóval, repülőgéppel utazó, rádióval szórakozó, tán már nem is olyan hosszú életű kornak legigénybevettebb embere, a legtöbb energiát felhasználó és ezért a legtöbb energiára szoruló embere a diákember, akinek energiaszükséglete megszerzésének kérdése nemcsak annál fogva fontos, mert tekintélyes részét alkotják a jelen társadalmának, hanem annál fogva is, mert ők a letéteményesei, helyesebben a várományosai a jövendőnek. Amilyen élet, gondolkozásmód, világfelfogás tölti el az egyetemi előadótermek hallgatóinak és laboratóriumok dolgozóinak szívét-lelkét, olyan lesz uralkodó tíz év mulva az intelligenciában, amely ma is, mint a multban és minden időben a nemzet élén haladó elitosztály. Így értjük meg már Petőfinek a nemzet jövendőjén aggódó költővátesznek sikolyát: vajjon lesz-e gyümölcs a fán, amelynek nincsen virága.

Istennek hála, van virág a fán, van biztató rügygazdagság; de hogy kifeselhessen, gyümölcsöt teremhessen, hogy a szellemi elitcsapat nagy energiakészlete megfelelő kielégítést nyerhessen, ezért van szükség az igazi erőforrásra, a legfőbb életcél elérhetése végett szükséges lelki tartalékerőgyűjtésre.

De hol és hogyan kapjuk meg ezt a lelki erőtartalékot, amelyre szükségünk van valamennyiünknek, különösképen a szellemi élet rohamcsapatainak, a nagymértékben elhasználódó lelki energiák pótlására.

Tekintsünk végig röptében a felkínált energiapótlásokon. Bár azok, akik a háborús idők különböző pótlékaira emlékeznek, már eleve bizalmatlanok mindennel szemben, aminek pótlék a neve.

Ott van a tudomány. Az intelligencia szempontjából ez esnék legközelebb. A tudomány azonban energiát kíván, de nem ád energiát. A tudomány értékítéleteket állapít meg és megfigyelései alapján a fizikai vagy szellemi élet törvényszerűségeire mutat rá. Tételei függetlenek az egyéni tetszéstől vagy nemtetszéstől, nem törődik az egyessel, fölötte áll az egyén kívánságainak és szükségleteinek. Hideg magasságban fénylik, követel, parancsol, de erőt azt nem ád. A tudomány csodás eredményekkel gyarapította az ember ismeretét. De mit használ az, ha már a kis diáknak is többet kell tudnia, mint valaha Aristotelesnek, ha mindez a belső szellemi életenergiák pótlására nem alkalmas. A tudás eszközével felfokozott lehetőségek a gigászok megsokszorozott erejét adják a modern embernek; hegyeket hord el, versenyt száguld a szélvésszel, szeme elhat a végtelen messzire, belehatol a végtelen parányba, fénynyel ír, villanyerővel utazik, gázzal repül, az éter hullámaiban gyönyörködik, de mindez a felhatványozott igények és igénybevétel folytán még több, még nagyobb energiamennyiséget tesz szükségessé, amelynek pótlása sürgősen esedékes, különben újból bekövetkezik az Olimpuszról való leveretés, a szomorú összeomlás.

Tán a világnézet? Igaz vannak a világnézetek között igen figyelemreméltó, sok maradandó elemmel bíró világnézetek; de még ha a legideálisabbakat nézzük is, akkor is azt kell mondanunk, hogy a világnézet magábanvéve nem alkalmas az elveszett, vagy elhasznált energia pótlására. A világnézet elmélet és nem élet. Erő, energia pedig csak életből származhatik. A világnézet ezenfelül nem is bír egyetemes érvénnyel. Kisebb vagy nagyobb körre vonatkozik csak kötelező jellege. Épen ezért, ahol erőre, energiára, életre van szükség, ott még a legideálisabb világnézet sem segíthet, nem is szólva arról, hogy a világnézetek sorában igen tekintélyes számban van destructiv, romboló irányú világnézet.

Műveltség, kultúra? Bármilyen nagy jelentősége van is ezeknek a ma életében, ha a hijjával élők szempontjából nézzük, azt kell mondanunk rossz szóval, hogy »a beérkezetteknek« életét igyekszik mindkettő kényelmessé tenni. De fűtetlen szobában, üres gyomorral, foszlányos ruhában didergő állástalanok, bizony sem a melegéből, sem a fényéből nem éreznek sokat. S még ahol megvan, ott is az első komoly csapásra mázként pattogzik le s mögötte ott van az ősember éhsége és szomjúsága.

Művészetek? Lélekandalító, zsongító erejük ismeretes, de lehet-e állandóan kábító szerekkel élni. Az ópium kis mértékben gyógyszer, napi használat esetén életölő méreg.

Okkult tudományok, spiritizmus, theozófia? A lélek öntudatát elhomályosító valláspótlékok, amelyek annak, amit pótolni kell, erejével és gazdagságával nem bírnak.

Másra van égetően szükségünk. Az igazi

erőforrás máshol van, lelki erőre van szükségünk. A lelki erő a lélek világából való. Erre vonatkozik Megváltónk sürgető felhívása: Szükség néktek újonnan, a lélektől születnetek. Nem azt mondja, hogy lehet, hogy ajánlatos, tanácsos, kívánatos, hanem azt mondja, szükség néktek újonnan születnetek. Ez a feltétel, hogy az igazi erőforrás birtokába jussunk. »Aki megszomjazik — és ki ne lenne közöttünk égetően szomjas — jőjjön énhozzám, mondja Jézus, és én adok néki inni és az ital, melyet én adok néki, örök életnek buzgó forrása lesz az ő testében.« Hogyne mondanánk hát: Uram adj nekem innom. »Jőjjetek énhozzám mindnyájan, akik meg vagytok fáradva és meg vagytok terhelve és én megnyugosztlak titeket.« És hogyne volnánk valamennyien fáradtak és megterheltek, nemcsak a modern élet rengeteg energiát megkövetelő tempójától, hanem az energiapótlást kínáló különböző lelki kuruzslásoktól.

És itt nem valami bizonytalanról, tán egy utolsó próbatételről van szó, amelyet a kétségbeesett és segítség után vágyódó lélek, amely szalmaszálba is belekapaszkodik, megpróbál, hanem bizonyosról, közel 2000 év tapasztalata által megerősítettről. Az igazi erőt adó, lelket újító energia Krisztustól, Krisztus keresztjéről sugárzott és sugárzik állandóan. A bizonyító tanuk hosszú sora erősíti ezt, a keresztyénségben az igazi erőforrást megtaláló hívek milliói bizonyítják ezt. A lelki építő erőnek, az evangéliumnak a birtokában, napról-napra hirdeti ezt az egyház. A megújuló, újjászülető, soha többé ki nem merülő életnek itt van a forrása. A rádiumról mondják, hogy állandóan sugározza ki energiáját és mégsem fogy el. De ami az egyes ember számára rövid életében észrevehetetlen, az generációk alatt már nagyon is észrevehető. Valójában fogy, elfogy az energiája, hiszen az ólomércről mondják, hogy az energiáját vesztett rádium. Ime mivé lett a föld legnagyobb energiaforrása is: lágy, fénytelen, nehéz, sötét massza. De az evangéliumban az állandó megújulás forrását találjuk, az igazi erőfelhatványozás lehetőségét. És ha látjuk azt a szomorú vergődést, amelyben korunk van, az erőknek azt a féktelen pazarlását és ennek következtében beálló, szinte végtelen erőhiányt, e szomorú látványnál csak az lesújtóbb, hogy ott van számukra a szabadulás, az epedő lelket felüdítő forrás és nem nyúlnak hozzá. Megpróbálnak mindent, mennek a legkülönbözőbb lelki kuruzslókhoz, de elkerülik az igazi lelki orvost és így az igazi gyógyulást. Akarsz-e meggyógyulni, hangzik a 38 év óta beteghez, Jézus felhívása és ama bethesdai beteg meggyógyult, mert megvolt az akarata és megvolt a hite.

Mi legyen az, amit az evangéliumi keresztyénség nagy területéről összefoghatnánk ennek az új, gazdag, boldog életnek a jelzésére? Mit emeljünk ki az evangélium kimeríthetetlen kincstárából? Bármit hozunk is onnét elő, akik bent jártak a kincstárban, tudják, hogy csak egyes drágakövek azok, amelyek igazi fényüket a kincstár ezernyi drágakövének szikrázásától kapják. De még kiemelve is mutatják azt a fényt és erőt, amely lelőhelyükön kimeríthetetlen mennyiségben van.

Nevezhetném a keresztyén embert a legyőzhetetlen akarat emberének. Léte és élete a világtörténelem leghatalmasabb pozitívuma, az ellenséges erők megsemmisíteni akaró sokasága között. Egy hatalmas erejű »csak azért is« a létére törő erők tombolása között. Ha bőjt első vasárnapjának epistolai perikopiáját olvassuk, akkor kell elbámulnunk az energiáknak azon csodás felhajtó, fentartó, életújító erejének láttára, amely az ott említett nyomorúságok és küzdelmek között, melyek végeredményben senkit sem kerülnek el, mondatják a keresztyén hívővel: És mégis! »Ajánljuk magunkat mindenben, mint Istennek szolgái sok türésben, nyomorúságban, szükségben, szorongattatásban, vereségben, tömlöcben, háborúságban, küzködésben, virrasztásban, bőjtölésben... Dicsőség és gyalázat által, rossz és jó hír által, mint hitetők és mégis igazak, mint ismeretlenek és mégis ismeretesek, mint megholtak és ime élők, mint bánkódók, noha mindig örvendezők, mint szegények, de sokakat gazdagítók, mint semmi nélkül valók és mindennel bírók«. A világtörténelem és világirodalom leghatalmasabb és legmegrázóbb, de egyúttal legboldogítóbb példasora ez egy csodás égi erő valódisága mellett.

Nevezhetem a keresztyén embert szabadnak. A keresztyén ember szabad. Mindig a legnagyobb részvéttel és sajnálattal láttam az ifjúság között eltöltött negyedszázév alatt azt a szomorú rabságot, amelyben sok-sok kultúrember mellett sok-sok diákember van: az érzéki vágyak és kívánságok szomorú rabságát, a napról-napra megújuló küzdelmet és vereséget a rabszolgatartó hatalommal szemben. A kétségbeesetten vergődő szolgát és az újból és újból győzedelmeskedő bűnt. Megint Pál apostol, az emberi léleknek ez a csodálatosan világosan látó ismerője jellemzi ezt a napról-napra vereséggel végződő harcot megrázó módon a Róm. lev. 7. fejezetében: »Mert nem a jót cselekszem, amelyet akarok, hanem a gonoszat cselekszem, amelyet nem akarok... Mert gyönyörködöm az Isten törvényében a belső ember szerint, de látok egy másik törvényt az én tagjaimban, mely ellenkezik az elmém törvényével és engem rabul ád a bűn törvényének, mely van az én tagjaimban. Óh, én nyomorúlt ember, kicsoda szabadít meg engem e halálnak testétől.« Az erejét felélt, új erőt sehol sem találó, a reménytelen harc közt kétségbeesett ember ezen felkiáltására hangzik a boldog bizonyságtevés a hívőnek ajkáról: »Hálát adok Istennek, a mi Urunk Jézus Krisztus által.« Igen, a keresztyén ember szabad.

A keresztyén ember látó. Különbséget tud tenni földi dolgok és értékek között. Félreteszi azt, ami haszontalan, ha mégúgy csillog is. Látja világosan és látja állandóan az igazi célt maga előtt; de nem látja meg a sok haszontalan lim-lomot, amelyre pedig a ma embere olyan sokat költ és amely nélkül boldogtalannak érzi magát. Látása röntgenlátáshoz hasonló, amely áthat az akadályokon, amíg célhoz nem ér, amíg meg nem látja azt, amit akar, látja a világ nyomorúságát, de látja a világ szabadítóját is, mert a Fiúval van, látja az Atyát is és ezért boldog ez a látása. Kezét az eke szarvára téve nem tekint hátrafelé, hanem amik mögötte vannak, elfelejti, amik előtte vannak, azoknak nekidől és célegyenest igyekszik Jézus Krisztusnak onnan felülről való elhívása jutalmára.

A keresztyén embernek megvan a békessége. »Megigazulván hit által békességünk van Istennel, a mi Urunk Jézus Krisztus által«. Az alapviszony rendezésének következménye ez és hogy mit jelent ez a békesség, azt a békétlen világ közepette értjük és érezzük meg legjobban. A keresztyén ember szívében elült viharok nyomán ragyog fel a lelki világ békéjének napja. Nincs békesség az Istentelenek — békességünk van Istennel. Ime a világ és hívő ellentétes állapota. Ennek a békességnek a megléte az igazi erőforrás birtokolását is jelenti, mert békéje csak annak lehet, akinek házatája rendben van külső és belső viszonylatban egyaránt. A béke harmóniát jelent a lelki erők viszonylatában; a béke azt jelenti, hogy az ember nem költ, nem fogyaszt több energiát, mint amennyire szüksége van, illetve amennyit termel. A mérleg mindig pozitív. Az erőtartalék birtokában az erősnek biztos, nyugodt békéje ez, mert megtalálta Istenét Jézus Krisztus által. »Nyugtalan a mi szívünk mindaddig, amíg meg nem nyugszik tebenned, óh Uram« mondja már a nagy egyházi atya, Ágoston.

És e békesség alapján a keresztyén ember boldog, Jézus maga mondja az ő híveit boldognak olyan állapotban és viszonyok között, melyeket e világ mértékével mérve ugyancsak nem lehet boldogságnak mondani, sőt inkább a világ szemével nézve szerencsétlenségnek. Boldogok, akik sírnak, akik gyászolnak, akiket üldöznek és kergetnek. Boldogok még ezek is, mert csodás átértékelés következett be életükben, amilyent hiába keresnek a modern kémia alchimistái, hogy atomátcsoportosításokkal a haszontalan ércből nemes fémet hozzanak létre. Ami a kémiában nem lehetséges, az ime a lelki életben, a lelki világban igenis lehetséges. Minden egyes keresztyén ember egy ilyen csodás átalakulás bizonysága, aki haszontalan ércből nemes fém lett.

Testvérem, akarsz-e szabad, látó, békés, boldog lenni, akarsz-e meggyógyulni, a legfőbb cél ismeretében, a legfőbb erőforrás birtokában lenni? Az út előtted áll szabadon, de azt neked kell megtenned. *Dr. Kiss Jenő.*

A „Tranoscius."

Vietórisz József Tranosciusa méltó feltünést keltett, nemcsak egyházi körökben, hanem azokon kívül is. Példa erre Pintér Jenő tankerületi főigazgatónak, iskoláink megértő, bár katolikus jó barátjának elismerő bírálata az Országos Tanáregyesület Közlönyében. Ő műértő szemmel a sok szép ének közül a 991-iket választotta ki, mint legszebbet. Ezzel a hatalmasan zengő versszakkal kezdődik a gyönyörű ének:

»Örökké, óh hogy dörg e szó,
Tőrként a szíven átható:
Kezdet, de nem lesz vége.
Örökké! időtlen idő,
A lelket is megrendítő
Hogy állhatnék elébe?
A szívszorító rettenet
Lefogja néma lelkemet.«

Bizonysága e versszak egyúttal Vietórisz nagy ritmusérzékének és versei dallamosságának is.

Meg is érdemli a dicső elismerést maga a Tranoscius, vagyis Tranovszky György († 1637) liptószentmiklósi lelkész tót énekeskönyve, mely háromszáz év alatt sok új és bővített kiadást érve, ma is nemcsak énekes és imádságos könyve, hanem bibliai olvasókönyve, barátja, vígasztalója, Istenhez felemelője a tót evangélikus népnek.

Az 1157 énekből körülbelül 500 német, latin, lengyel szerzők művének fordítása. Van köztük egy ismeretlen magyar szerző szép éneke is (913.). Benne van Luther 39, Gerhard Pál 26 éneke. Tranoscius maga 182 eredeti vagy fordított énekkel foglal el méltó helyet a nagy énekköltők sorában. Van egy ének, amit Madách János, az Ember tragédiája írójának őse írt tótul. Példa ez arra, hogy a magyar földesúr mennyire *e*gyüttérző édes apja volt tót jobbágyainak.

Lányi Illéssel, Thurzó György nádor udvari papjával, mint tíz ének szerzőjével találkozunk. Husz János, Comenius, Krman Dániel, a vértanú is szerepel az énekszerzők között.

Verses kis imádságok vannak a prózai imádságok között is. E verseket is Vietórisz fordította.

Benne vannak az énekekben a Biblia mellett a káté és a hitvallásos iratok igazságai és hangulata is.

Sok része van ez áldott könyvnek abban, hogy a véres üldözések fegyverei lepattantak a hívő tót lelkek páncélzatáról. Ez a poklok kapuin is diadalmaskodó eleven hit sugárzik ki az eredeti énekekből, de azok magyar fordításából is. Nem csoda, ha a tót nép ragaszkodik a Tranosciushoz, még ott is, ahol nem erőszak hatása alatt, hanem a dolgok természetes következménye gyanánt a szórványosan magyarok közt élő tótság lassan-lassan magyarrá válik. Ahogyan angollá lettek a francia és német protestánsok Angliában és Amerikában,

elnémetesedtek a francia hugenotta ivadékok Berlinben és tóttá lett annyi felvidéki német helység.

Sok helyen a nagyszülők még teljesen át érzik a Tranoscius szépségeit, a szülők imígyamúgy megértik, a gyermekek előtt hét lakattal elzárt templom e szép könyv. Vietórisznak az eredetihez méltó fordítása lehetségessé teszi, hogy ilyen gyülekezetekben három nemzedék együtt épüljön a hagyományok megszentelte Tranosciuson.

Én, aki áttanulmányozhattam Vietórisz könyvét, mikor az még kézirat volt, őszintén megállapíthatom, hogy e 1157 ének lefordítása óriási munkateljesítmény volt. És sehol a lankadásnak legkisebb jelét se láttam. Sok helyen (875) olyan, mint valami Balassi-féle virágének. Másutt (108) valóságos gyémánttá csiszolt népdal. Különösen szép ennek 11-ik versszaka:

»Szénán fekszel bársony helyett,
Bölcsőd jászol, rongy a selymed,
Benne mégis oly pompád van,
Mint egy fényes királyságban.«

Milyen szépek és természetesek itt is a rímek.

És megőrizte az eredetinek hangulatát. Csak ott modernizált, ahol ez elkerülhetetlen volt és ahol a tót szöveg túlságos naivítása, gyermekdedsége, a tót nyelv kedveskedő kifejezései, a XVII. század túlzott »szókimondása« zavarta volna a mai magyar ember áhítatát.

Azok kedvéért, akiknek nincs idejük úgy beleélni magukat Vietórisz Tranosciusába, mint nekem, ideírok néhány énekszámot a legszebbekből, hogy legalább ezekben gyönyörködhessenek e lap olvasói, akik már megszerezték a magyar Tranosciust. 59, 85, 108, 187. 188, 213, 469, 806, 875, 891, 913; 1155.

Megvan most már a magyar hívek részére is a biblikus vallási olvasókönyv. E könyv nincs arra hivatva, nem is az a célja, hogy az ősi magyar gyülekezetekből kiszorítsa a hagyományoktól megszentelt énekeskönyveket.

A Tranosciuson nagyon is rajta van a mult századoknak történeti bélyege. Az énekek egy része hosszú is. Például a 187-ik ének 55 (!) versszakból áll.

De új magyar énekeskönyv szerkesztésekor bizonyára bőven felhasználják majd az arra hivatottak a Tranoscius óvatosan és gyengéd kézzel modernizált drága kincseit.

Méltó oka volt Vietórisznak nagy munkája befejezésekor, ezzel a szép kis költeménnyel adni hálát Istennek.

Hangulatos befejezésül, a szerző engedélyével ideírom ezt:

»Dicsőség az ég Urának:
Neki szentelt nagy munkámat,
Mit oly buzgó szívvel kezdtem,
Szerencsésen bevégeztem.
Hitvallásunk igazságát
S hitvallóink bátorságát
Megszenteli s meg is áldja
Ez a rejtett kincsesbánya.
Gazdagságát felismerve,
Átformáltam honi nyelvre,
Hogy minket is buzdíthasson,
És javunkra szolgálhasson.
Itt az írás, forgassátok,
Itt az ének, harsogjátok,
Magyar szívvel, magyar szájjal,
S lelketek a mennybe szárnyal.«

* * *

A 781 oldalas énekeskönyvhöz járulnak 153 oldalon: »Isten szent igéjéből merített kegyes imádságok«. Ezeknek erős hite, a közvetlen istenfiúság érzése, mely belőlük kisugárzik, méltóvá teszik az imádkozó Tranosciust az éneklő Tranosciushoz.

E prózai imádságokat Geduly Henrik fordította le erőteljesen és szépen. Nemcsak fordította, hanem imádságos magyar lelkének tüze magyar színarannyá változtatta át.

Különben nemcsak imádságok ezek, hanem az élet mindenféle viszonyaira alkalmazott mélységes elmélkedések. Énekek és imádságok, kegyes elmélkedések együtt teszik a Tranosciust az élet könyvévé: a Biblia és a káté mellett az evangélikus szívek harmadik élettársává.

Bátran megállapíthatjuk, hogy a két kiváló fordító, illetőleg szerző, nemzeti irodalmunkat gazdagító e két művével egyházunknak igen nagy szolgálatot tett.

A szekták ellen való küzdelemben ez énekek és imádságok hatalmas szövetségesei, illetőleg fegyverei lesznek a belmissziói lélek tüzétől hevített lelkészeinknek és munkatársaiknak. *Szigethy Lajos.*

Tárgyaljunk . . .

A szörnyű gazdasági válság igazi képét tökéletesebben és szomorúbban semmi sem tükrözi vissza, mint az a szinte kétségbeejtő tény, hogy ma még a lelki élet irányítására hivatott Egyháznak is csaknem egész tevékenysége az anyagi gondokkal való küzdelemben merül ki. A lelkészek és a presbiteriumok munkakészségéből és idejéből mind kevesebb jut a lélek nevelésére és mind többet és többet vesz igénybe az Egyház anyagi ügyeinek intézése, rendezése. A lelkipásztorok maholnap cégvezetőkké és ispánokká lesznek s kényszerű financiális tevékenységük mind jobban háttérbe szorítja igazi hivatásunkat; a lelkek gondozását. S a presbiteri gyűlések a pusztító erejű szegénység következtében száz romboló vihart látnak, amíg egy igazán evangéliumi szellemű határozat üdítő szellőjétől felfrissülhet a lélek . . .

Ez az egészségtelen helyzet, mely az egész vallásos életet végpusztulással fenyegeti, arra kényszerít, hogy egyházi közvéleményünk, de elsősorban egyházi főhatóságunk elé — egyelőre — két javaslatot terjesszek:

1. Tekintettel arra, hogy Egyházunk súlyos anyagi helyzetének egyik oka egyrészt éppen az az elviselhetetlen teher, amelyet az állam rendelkezései következtében, mint iskolafenntartók viselünk, másrészt a hadikölcsönök révén elveszített tekintélyes vagyonunk hiánya, lépjen érintkezésbe Egyházunk az állammal abban az irányban, hogy valamilyen módon tétessék lehetővé az Egyház számára az állammal szemben fennálló tartozásoknak hadikölcsönkötvényekkel való törlesztése! Hogy milyen módon és milyen mértékben: azt megszabják a körülmények.

Jól tudom, hogy az állam részéről már is kész az ellenvetés: az állam sem a hadikölcsönöket nem fizetheti vissza, sem az Egyház terheit nem csökkentheti! Ámde az Egyház sem tudja többé teljesíteni kötelezettségeit az állammal szemben! Ha az állam valóban karitatív alapon nyújtana »karitatív« segélyt a hadikölcsönkötvény tulajdonosoknak s nem azokat a gazdag hadikölcsön-jegyzőket támogatná, akiknek legnagyobb része ma sem éhezik, hanem azokat a kis embereket, akik keservesen összegyűjtött utolsó garasaikat adták oda s akik bizony ma is szegény emberek: akkor feltétlenül jutna pénz arra is, hogy az Egyháznak valamikor valóban »karitatív« és kultúrális célokat szolgált s hadikölcsönbe fektetett alapjait legalább kis mértékben valorizálja az állam... Azt nem tartom szükségesnek bizonyítani, hogy az egyházak a nemzet érdekében feltétlenül értékesebb szolgálatot végeznek, mint az erősen szubvencionált ujságok és vállalatok, amelyeknek állami támogatását szintén csökkenteni lehetne az egyházi hadikölcsönkötvények valorizálása javára... De akadna erre a célra más pénzforrás is... Egy bizonyos: ha az állammal szemben való követeléseinket és tartozásainkat egybevetjük, még mindig mi maradunk a reménytelen hitelezők, vagy, ha úgy tetszik: még mindig mi leszünk a károsultak!

2. Keresse meg Egyházunk a kormányt a túlmagas illetékegyenértékek méltányos leszállítása érdekében.

A magánvagyonok után az állam átlag minden 30—40 évben egyszer szedhet 5% illetéket. Ezzel szemben az egyházi ingatlan után fizetett évi fél % illetékegyenérték egy emberöltő alatt — ha kamatos kamatait nem számítjuk, — 15—20%-ra rug fel s ha ehhez hozzávesszük azt a tényt, hogy ingatlanaink valódi értékének legalább a kétszerese után fizetünk: akkor könnyen kiszámíthatjuk, hogy az Egyház minden 30—40 évben újból megveszi az államtól a saját ingatlanait! Nem elég, hogy a rendszerint nagyon gyengén hasznosított ingatlanok után ugyanannyi adót fizetünk, mint a magánkézben levő és mindenesetre jobban gyümzölcsöző ingatlanok tulajdonosai, az illetékegyenérték révén ezeket a túlmagas adókat az állam még elviselhetetlenebbekké igyekszik tenni. Ugyanakkor pedig megfosztva az Egyházat virilis jogától, a sérelmeket még saját rovására is szaporítja. Mert bizony nemcsak az Egyház, nemcsak a keresztyénség, hanem az egész társadalom és az egész nemzet érdeke is megkívánná, hogy a községi képviselőtestületekben ott üljenek a lelkészek, akiknek tevékenysége legalább olyan értékes, mint a választott képviselőké...

...Nem akarják a hatalom urai észrevenni, hogy az az irányzat, mely a lelkészeknek a közéletből való kiküszöbölésére törekszik, nemcsak az Egyház, de az állam fundamentumát is feszegeti?...

Indítványozom: tárgyaljunk...

Fabók Ferenc.

A Deák-téri templom.

Mutatvány dr. Győry Aranka: »Evangélikus templomművészet Budapesten« c. könyvéből.

Budapest legrégibb evangélikus temploma a Deák Ferenc-téren áll. Keletkezése a XIX. század legelső éveire esik, arra az időre, mikor az egész főváros hatalmas fejlődésnek indult. Ennek a fejlődésnek József nádor volt a lelke, a műértő fiatal főherceg, kinek emlékét a XIX. század első felének építészeti stílusa, a palatinus stílus nevében viseli Magyarországon. A Deák-téri templom megszületésénél is hajtóerőként szerepelt az a gondolat, hogy az új istentisztelteti hely ne csak a hívek magábafogadására alkalmas épület legyen s ne csak az egyháznak váljék díszére, hanem a főváros képét is emelje.

A pesti ev. egyház 1787-ben alakult meg, első lelkésze Molnár János volt. Eleinte istentisztelet céljaira egy Lipót-utcai ház első emeletének helyiségeit építették át. Mint Doleschallnáll találjuk, ebben az ideigenes imateremben egyszerű oltárasztal és szószék állt. Alig pár év telt el azonban így, mikor komoly szükség formájában bukkant föl a templomépítés gondolata az 1791. év őszén tartott szinódusokon. Az építéshez aeráris telket akartak kérni II. Lipóttól, a mai Vigadó helyén elterülő telket, ahol a hajózási hivatal raktárépületei álltak. Maga Molnár nyújtotta át a kérvényt a királynak 1791 decemberében, ki a maga részéről nem is emelt kifogást, az egyházat azonban mégis a katonai hatóságokhoz utasította kérésével. A hatóságok elzárkóztak a kérés elől és olyan telket ajánlottak fel — a város határán kívül — hogy azt az egyház messzeeső izolált volta miatt templom és iskolalátogatás céljaira alkalmatlannak találta.

Mikor I. Ferencet 1792-ben megkoronázták, Molnár újabb kérvénnyel fordult az uralko-

dóhoz. Ebben az akkori Károly-kaszárnya (ma városháza) udvarának egy részét kérte, ahol ez időben a kincstár liszt- és faraktárai álltak. A kérvénynek végre lett eredménye — — Kóburg herceg támogatta — s az egyház megkapta az akkori Kohlmarkton fekvő telket, a ma is álló egyházi épületek helyét.

Megvolt a telek, de hiányzott az anyagi alap, melyre támaszkodva megkezdhették volna az építkezést. A számítások több mint 60.000 forintra rúgtak, az egyház vagyona viszont 1791 végén mindössze 893 forintot tett ki. Kóburg herceg külföldi propagandája sem eredményezett többet 637 forintnál. Csak az önsegélyezés jöhetett szóba s valóban be is folyt hány év alatt 17.000 forint. A templomépítés azonban bizonytalan időre ismét eltolódott, mert szükségesebb volt először az iskola fölállítása, — egyelőre az iskolaépületben tartották az istentiszteleteket is.

Időközben felmerült az a gondolat, hogy a református testvéregyházzal közösen építenék templomot. Ez a terv a nyelvi különbségeken hiusult meg, a magyar evangélikus egyház ugyanis csak 1837-ben szervezkedett; a kérdéses időben még csak német és tót istentiszteleteket tartottak.

Midőn végre 1799-ben, a reformáció emlékünnepén megtörtént az alapkőletétel, mindössze 8000 forintból állott a templomalap. Szerencsére támadt segítség: az egyház nagy jótevője, Teleki Johanna grófnő adományozott 4000 forintot, 364.000 téglát és gondoskodott ennek odaszállításáról is. Két héttel az alapkőletétel után a falak már az alapoknál is magasabban álltak. Anyagi eszközök fogyatékossága miatt azonban többször megakadt az építkezés, úgy, hogy az épület csak 1805-ben került tető alá. Külseje 1808-ban készült el teljesen, de hátra volt még a berendezés kérdése.

Csüggedés, kedvetlenség fogta el az egyház tagjait: pénzük kifogyott s ők tanácstalanul álltak. A templom külseje sem fedte eredeti elgondolásaikat: a hatalmas portál, melyet tervbevettek, kivihetetlen volt, a réztető helyett csak zsindelyre telt és a messze ellátszó torony a valóságban kis tornyocskává törpült, minthogy a történetíró szavaival: es war doch besser, als gar kein Turm.

Döntő fordulatot hozott az 1809-i convent. A főgondnok, Liedemann Sámuel gyújtó beszédet mondott s példaadásképen rögtön jegyzett 1000 forintot. Percek alatt jegyeztek a hívek 6100 forintot s készpénzben befolyt 1125 frt. A készpénz egy hét alatt 2345-re emelkedett s adósleveleken összegyűlt 9600 frt. Most már megkezdhették volna az építőmunka utolsó feladatát, a berendezést, de váratlan esemény jött közbe. Háború tört ki és a katonaság ruharaktárnak vette igénybe a templomot, mely csak 1811-benn szabadult föl.

Lyci Kristóf püspök vezetésével ez év pünkösd vasárnapján, (jún. 2-án) végre fölszentelhették első templomukat a pesti evangélikusok. Most már csak a toronyóra és harangok hiányoztak. Az oltárképet Lochbihler Ferenc, kempteni festő festette, az orgona Herodek József munkája volt, a padokat Worbes Henrik készítette. Karzat nem igen lehetett, mert 1812-ben tartott canonica visitatió alkalmával a jegyzőkönyv nem említi. A templom 1820-ban gazdagodott kettős karzattal, mikor Chladni fizikus felülvizsgálta és rossznak találta akusztikáját. Chladni ajánlotta a karzatot és hogy a szószék fölé baldachint építsenek. A javaslatot mindenben elfogadták.

A harangok is megszólaltak végre 1829 pünkösd vasárnapján, Eberhard mester készítésében. Ugyanekkor szerelték föl a toronyórát, melyre 1400 forintot adakozott a környék protestáns és katolikus lakossága.

Sajnos, a szegényes anyagi eszközökkel épült templom csakhamar sinyleni kezdte, hogy építéséhez nem elsőrendű anyagot használtak, hanem csak budafoki és kőbányai mészkövet. 1867-ben a convent elhatározta a templom bezáratását, mert a rozoga tető nem nyújtott többé elég biztonságot. Az épület ezután alapos változásokon esett keresztül: Benkó Károly építész új homlokzatot készített s a mennyezetet is ez alkalommal építették át dongaboltozat helyett érdekes kazettás famennyezetté.

Az átépítés nem sokáig segített. Úgy látszik, az alapfalak nélkül készült torony veszélyeztette az épületet, mert 1875-ben újból be kellett zárni. A válságot csak egy módon tudták megoldani: le kell bontani a kis tornyot. Ezt különösen a német egyháztagok fájlalták nagyon, — de az egyház vagyontalansága miatt gondolni sem lehetett új torony emelésére. A régit tehát 1875-ben eltávolították s az elárvult harangokat megkapta a szmrecsáni gyülekezet.

1875 decemberében adták át ismét rendeltetésének az Isten házát s ebben az alakjában áll ma is. (Folytatjuk.)

Külföldi hirek.

Japánban felavatták az első evangélikus theológiai szemináriumot. Ez a Tokióban létesített intézmény az amerikai és az európai skandináv egyházak támogatásával létesült. Az avató ünnepségen részt is vettek ezeknek az egyházaknak kiküldöttei.

*

Ohió állam három millió dollárt szavazott meg iskolai célokra. Róma álláspontja diadalmaskodott a segély elnyerésével. Az amerikai evangélikus egyház ugyanis az állam szubvenciója nélkül tartja fenn iskoláit s most a kiutaló végzést ugyanezzel a gondolattal egy negyedmillió evangélikus támadta meg.

*

Az afrikai idegen légió 15000 emberéből a legutolsó statisztikai kimutatás szerint 2/3 rész német anyanyelvű.

*

Az ezeréves vallások száma: 11, s ezek a zsidó vallás, a hinduizmus 239 millió lélekkel, a sintoizmus 16 millió követővel, a buddhizmus Indiában 137 millió taggal, a konfucianizmus Kínában 250 millió lélek-

kei, a mohamedánizmus 230 millió követővel és a Zarathustra hívei 43 millió, az indiai Jainizmus egy millió követővel és a keresztyénség 557 millió lélekszámmal rendelkezik.

*

Az Egyesült Államokban beleértve Alaskát és Hawaiit, a róm. kat. hívek száma felülhaladja a 20 milliót.

*

Bares, néhai berlini róm. kat. püspök halála előtt pásztor levelet adott ki, amelyben arról panaszkodik, hogy a Berlinben kötött vegyesházasságok több mint 50%-a a protestantizmus javára könyvelhető el.

*

Az európai protestantizmus missziói területnek nyilvánította Ausztriát s ezért a rendelkezésére álló anyagi és erkölcsi erőkkel segítségére sietett.

*

Spanyolországban a protestantizmus ügye nem áll jól. A bilbaói missziói házat az evangélizáló és missziói munka költségeinek rendezésére eladták.

*

A Protestáns Alliánsz 90 éves jubileuma alkalmából megállapította a mozgalom református jellegét.

*

Norvégiában oly nagy a theológus túlprodukció, hogyha a theológiai iskolákat 5 évig szüneteltetnék, akkor is elegendő lelkészjelölt állna az egyházak rendelkezésére. Az utolsó 5 évben végzett 429 theológus, akik közül csak 140-et lehetett lelkészi állásba elhelyezni.

*

A Svájci Kirchenbund június 11 és 12-én tartott ülésén Dr. Max Huber zürichi egyet. tanár előadást tartott »Az egyház viszonya a politikához.« Előadása igen érdekes és hatásos volt. Tételei közül néhány: a protestantizmus nem érdeklődik a politika iránt. A politika programmal lép fel, a katolicizmusnak is van programmja, a protestantizmusnak nincs. Az állam érdekei összeegyeztethetők a vallás programmjával, stb.

*

Hollandiában az ókatolikus egyház lélekszáma 10182 lélek s ennyi hívőt három püspök irányít.

*

Az emigráns orosz egyház lélekszáma 6,300.000. Ennek az egyháznak lelki és lelkészi központja Párisban van, a Bodelschwing által alapított evangélikus egyházi épületekben, amelyeket a háború alatt vettek el a német evangélikusoktól.

*

A pápai hierarchia »standja« 10 patriarcha székhellyel, 4 címzetes patriarcha székhely nélkül, 214 metropolita, 38 érsek, 911 püspök és 688 címzetes püspök, nuncius és delegátus.

*

Ernesto Buonaiuti olasz professzor, aki többízben szállt szembe a római kúriával és a kongregációkkal, betért a svájci egyházba.

*

Az angol katolikusok politikai pártot akarnak szervezni Angliában.

*

Marchant holland közoktatásügyi miniszter katolizált s állásáról épen ezért lemondatták. A holland protestantizmus elég későn vette észre azt, hogy mint református ember kapott miniszteri megbizatást s titokban éveken át katolikus érzelmű volt s okozott ezzel egyházának nagy károkat.

*

A prágai katolikus-nap politikai pikantériái már az előkészületekből nyilvánvalóak voltak. Olyan békét akart Róma létrehozni, ami fájdalmat okozzon Németországnak s gondolkodásra késztesse a magyar protestánsokat és katolikusokat egyaránt. Ami itt történt, egy Macchiavelli idézettel érthető meg: »Mi olaszok az egyháznak és a papoknak köszönhetjük, hogy vallástalanok vagyunk«.

Közli: *Gaudy László.*

A Keresztyén Világszövetségek konferenciája.

Az aszály a magyar tájakról érkezők számát apasztotta, a feszült nemzetközi helyzet s a valutáris nehézségek a külföldről érkezőkét. Nem jöttek annyian, mint előzetesen várni lehetett, de azért így is világkonferencia volt a C.E. Szövetségek budapesti egybeseréglése. Világkonferenciává tette, hogy mind az öt világrészről jöttek kiküldöttek s előadók s hallgatók sorában fel lehetett lelni emberi fajunk összes színeit. Világkonferenciává tette, hogy négymillió hívő, bibliaolvasó és Isten országa eljövetelén munkálkodó keresztyén állt mögötte. Világkonferenciává tette maga a kérdés, amely a tárgyalások központjában állott. Mert ahol 800 millió keresztyénnek mindennapi imájából ragadnak ki egy mondatot s vizsgálják azt az Ige fényében és Jézus jelenlétében, s ahol ezt a témát (»Jőjjön el a Te országod!«) annyi hittel tárgyalják, ott világviszonylatban is lehet várni, hogy a konferencia nem lesz eredménytelen.

A napilapok és a rádió is eléggé részletesen közölték napról-napra a konferencia eseményeit. Mi itt csupán a fénypontokat s az evangélikus egyházunkat közelebbről érintő mozzanatokat emeljük ki.

Augusztus 2-án volt a Konferencia megnyitása a Városi Szinházban. Hatalmas drapériákon olvashattuk a konferencia és a mozgalom jeligéit. A kormányzó helyettesének és a kormány képviselőjének, Fabinyi Tihamér m. kir. pénzügyminiszternek felszólalása után D. D. Raffay Sándor püspök köszöntése hagyott maradandó nyomokat a jelenvoltakban. A gazdag ifjú szemébe néző Jézushoz hasonlította a Konferenciát, amely a mai meggazdagodott keresztyénség legnagyobb hiányára, életünk teljes odaadásának szükségességére akar rávezetni.

A délelőtti előadások a magyarok számára a Vigadó nagytermében, a külföldiek részére pedig a Zeneakadémián voltak, úgyhogy az istentiszteletekkel és nyilvános ünnepélyekkel együtt közel száz előadás, igehirdetés hangzott el hat nap alatt. Ezzel egyidőben folyt a különböző bizottságok munkája is. Ehelyütt megemlítjük, hogy a magyar összejöveteleken külföldiek, német és angol összejöveteleken pedig magyar előadók is működtek mint br. D. Podmaniczky Pál, és mások.

Délután közös előadások voltak háromnyelvű előadásokkal, melyek a C.E. munka multját, célját és módszereit főleg gyakorlati szempontokból tárgyalták igen nagy érdeklődés mellett.

Evangélikus előadók voltak: Dr. br. Podmaniczky Pál; előadásának címe: »Mit teljesítettünk a missziói parancsból mi, magyarhoni evangélikusok?« és Gáncs Aladár, aki előadását »Isten gyermekeinek ismertető jegye« cí-

men tartotta, Németh Károly esperes elnöklete mellett.

Mozaikszerűen ragadjunk ki néhány megragadó mozzanatot az ülésekből. Megható volt, amikor Harsányi J. New-York-i lelkész 27 évi távollét után felszólalt s átadta az amerikai magyar C.E. leányszövetség üdvözletét, vagy amikor a manchesteri Mc. Kellen a trianoni és versaillesi béke feletti keresztyén fájdalmának és tiltakozásának adott kifejezést, vagy amikor 1200 magyar jelenlevő állt fel néma csendben, hogy áldozzon Kunst Irén, az első kínai misszionáriusnő emlékének. Megjelent Molnár Mária, a Polinéziából hét évi szolgálat után hazatért misszionáriusnő is a Konferencián. Vasárnap a fővárosban több vendéglelkész tartott istentiszteletet. A Deák-téren és a Bécsikapu-téren Lassahn Gusztáv lengyelországi lelkész beszélt, a Fasorban pedig Schürmann Gusztáv berlini lelkész.

Vasárnap délután a Konferencia résztvevői szinte végeláthatatlan menetben vonultak a hősök emlékéhez, amelyre koszorút helyeztek, majd a résztvevő 26 nemzet zászlói tiszteleg-tek. Az elhangzó beszédeket báró Dr. Podmaniczky Pál tolmácsolta, Nyáry Pál ref. esperes pedig szabadtéri evangélizáló előadást tartott.

Augusztus 5-én délután a Kálvin-téri ref. templomban volt úrvacsoraosztás, amelynek a mintegy 1200 résztvevő részére való kiszolgáltatásában a magyar evang. lelkészek közül Németh Károly, Gáncs Aladár és Belák Sándor vettek részt..

A Konferencia záróünnepélye 6-án este volt a Városi Szinházban. A záróbeszédek után az egész közönség együtt, fennhangon, egymásnak kezet nyújtva fogadta meg: »Isten segítségével egész életemben mindenütt keresztyénként viselkedem. Mindenáron Krisztust választom.« A záróünnepély ezután felemelő énekhangok közepette ért véget. *G. A.*

Figyelő.

Megtörténtek a főigazgatói kinevezések s figyelemmel kerestük, hogy a nyolc között hány, vagy egyáltalában van-e evangélikus. Szorgos és alapos vizsgálódás után azt állapítottuk meg, hogy a kinevezett nyolc főigazgató közül egyik sem evangélikus. Van közöttük három szerzetes, három más katolikus és két református tanár. Valószínüen a VKM. azt gondolta, hogy ezzel eleget tesz a magyarországi felekezeti statisztikai helyzetnek. Neki ebben igaza is van, ha kvantitatív szempontjai vannak csupán. Pedagógiánál és kultúrális érdekeknél azonban a multban mindig figyelembe vették a kvalitatív tényeket is, s ezen az alapon nekünk is jussunk lett volna legalább egy főigazgatói állásra. Ha a VKM. úgy látta, hogy ezúttal minden igényt kielégített, mi felebbezést jelentünk be azzal az óhajjal, hogy az esetleges vagy adandó személyi változások alkalmával szívesen szolgálunk erre az állásra megfelelő nevekkel. Mert például a Székesfőváros minden fontos pozicióná megnézi az értékeket is s így kerülhetett a Székesfővárosi Múzeum élére evangélikus tudós testvérünk, dr. Horváth Henrik, akit erre az állásra csak a tehetsége emelt.

*

HIREK.

SZENTHÁROMSÁG UTÁNI 8-IK VASÁRNAP

Máté ev. 7:15—23.

Szomoru, hogy az Evangélium, amely pedig örömhírt jelent, napjainkban mindinkább ítéletté változik. »Őrizkedjetek a hamis prófétáktól.« Egykor gyülölték és ugy irtották őket, mint az egészséges testről a fekélyeket. Ma itt ülnek közöttünk és mi zsoldjukba állunk.

Pedig mindenki ismeri gyümölcseiket: nyomor, halál, bün és pusztulás. Vajjon mikor vettetik az Ur fejszéje e korhadt fák gyökerére?

Konferenciák, uj templomok, nagy bizonyságtevések kiáltják az ég felé: Uram, Uram! És ha a konferenciák után ásító üresség marad, az uj templomokból hiányzik a gyermekserég, a nagy bizonyságtevések ellanyhulnak: szól az Ur: »Sohasem ismertelek titeket...«

— **A barlahidai** templom felavatása. Kapi Béla püspök július 28-án felavatta a barlahidai új templomot, amelyet országos adakozással épitettek. A templomszentelést díszgyülés követte, amelyen dr. Hunyadi László tiszteletbeli főszolgabíró méltatta Jakus Imre lelkésznek és Németh István tanítónak a templom épitése érdekében kifejtett munkáját. Kapi Béla püspök Németh István tanítót érdemei elismeréséül igazgató-tanítóvá nevezte ki.

— **Harangavatás Sopronbánfalván.** Júl. 7.-e nagy örömnap volt a sopronbánfalvi leánygyülekezet számára. Ezen a napon avatta ugyanis fel Scholtz Ödön esperes, a gyülekezet lelkésze, a túlnyomórészt szegény kisbirtokosok és munkásokból álló leánygyülekezet két új harangját. Már kora reggel ünnepi díszbe öltözött az egész falu. A szomszédos testvérgyülekezetek lelkészeik vezetésével tekintélyes számú küldöttségekkel képviseltették magukat. Jelen volt a vármegye és az egyházmegye vezetősége, a soproni felső esperesség lelkészi karának 6 tagja és Grössing János, a medgyesi (Burgenland) evang. gyülekezet lelkésze is. A reggeli órákban közel 2000 főnyi tömeg vonult ki, hogy ünnepélyesen fogadja a soproni Seltenhofer gyárból érkező új harangokat. Fehérruhás lányok vették körül az érkező harangokat. A díszkapu előtt a gyülekezet fúvós-zenekar kíséretével korált énekelt, majd rövid ünnepi köszöntő és a bánfalvi »Harmónia«-dalárda éneke után megindult az ünnepi menet az iskolatorony felé. A harangok felhúzása után, mely az Erős várunk éneklése után történt, az iskola tágas udvarán megkezdődött az istentisztelet, melyen Ziermann Lajos kormányfőtanácsos, a Magyarhoni Egyet. Gusztáv Adolf Gyámintézet elnöke hirdette az Igét. Az istentisztelet keretében Scholtz Ödön esperes felavatta az új harangokat, a délutáni istentiszteleten pedig felavatta azt a művészi kiállítási oltár-

és szószékterítőt, melyet egy magát megnevezni nem akaró hívő helyezett az Úr oltárára. A délelőtti istentisztelet offertóriuma 110 pengő, a délutánié pedig közel 20 pengő volt, az anyásulás felé törekvő nagyszámú, de igen nehéz anyagi helyzetben levő leánygyülekezet templom- és paplaképítési alapja javára. A harangok ára 2691 pengő, a szegény, de buzgó hívek filléreiből évek során külön alapként gyűlt össze.

— **A belügyminiszter döntése** a vallásváltoztatás anyakönyvi bejegyzéséről. Egy 1896-ból való belügyminiszteri rendelet úgy intézkedik, hogy anyakönyvi vallásbejegyzés kiigazítását célzó eljárás megindítására felekezeti lelkész részéről előterjesztett kérelmet is el kell fogadni és a kiigazítási eljárást meg kell indítani. Anyakönyvi bejegyzés kiigazításának csak akkor lehet helye, amikor az anyakönyvi bejegyzés hibás és nem felel meg a bejegyzés idején fennállott tényállásoknak. Nem tekinthető tehát kiigazításnak a vallásváltozás anyakönyvi feljegyzése. Így tehát ez utóbbira nézve a fennálló jogszabályokat a fentebb idézett belügyminiszteri rendelet nem érinti. Vallásváltoztatást pedig az anyakönyvvezető megfelelő igazolás esetében csak a félnek vagy törvényes képviselőjének személyesen és élőszóval előadott kérelmére, illetve, ha a fél nem lakik a születését vagy házasságát nyilvántartó anyakönyvvezető kerületében, a lakóhelye szerint illetékes anyakönyvvezetőnél előadott kérelemről felvett jegyzőkönyv alapján jegyezhet be az anyakönyvbe. A belügyminiszternek ez elvi döntése alapján az anyakönyvvezetőnek a jelenleg érvényben lévő jogszabályok szerint vallásváltoztatást az illetékes lelkész hivatalos bizonyítványa mellett előadott írásbeli vagy szóbeli kérésére az anyakönyvbe bevezetni nem szabad.

— **Névmagyarosítás.** Grósz János budapesti, Deák-téri ág. hitv. ev. igazgató-tanító családi nevét belügyminiszteri engedéllyel »Gadányi«-ra változtatta.

— **Halálozás.** *Vetsey* Ede ny. altábornagy, a komáromi egyházközség felügyelője 72 éves korában júl. 11-én Csernoviczban váratlanul elhunyt.

Haffner Károly, a szfőv. vízművek ny. építési igazgatója 67 éves korában hosszú szenvedés után augusztus 2-án meghalt.

Csetneki *Gyürki* Pálné Rimaszombatban 84 éves korában elhunyt.

Dr. *Vietórisz* István tüzérfőhadnagy 29 éves korában hosszú szenvedés után augusztus 1-én meghalt. Az elhunytban Dr. Vietórisz József, a nyiregyházi ev. gimnázium ny. igazgatója fiát gyászolja.

Bánki Ervin okl. jegyző életének 26. évében Gyulán elhunyt. Benne Bánki Károly maglódi lelkész testvéröccsét gyászolja.

— **Egyházmegyei közgyűlés.**

A mosoni egyházmegye július 3-án tartotta ezévi közgyűlését Levélen. Wenk Károly hegyeshalmi lelkészt és Csatáry Elek ny. alispánt iktatták újabb hat évre hivatalukba, mint egyházmegyei elnökséget. A világi elnök jelentésében beszámolt többek közt egy újabb egyházi sérelmünkről: a magyaróvári állami polgári iskola zászlóját csak kat. lelkész által akarták felavatni. Az egyházi elnök az egyházmegye halottairól, Lepossa felügyelőről és Seybold esperesről emlékezett meg meleg szavakkal, Bach egyházi jelentőségét vázolta és az egyházközség életéről rajzolt kimerítő képet. A pénztáros jelentése, a Lelkészegyesület és Tanítóegyesület jelentésének meghallgatása után általános tisztújítás következett, mely újra a régi erőket állította őrhelyeikre.

— **Makó.** Az egyház presbiteriuma július 25-én tartott ülésén kimondotta, hogy meghívás útján választja meg lelkészét. A presbiterium egyhangúlag Brachna Gábor szegedi egyházmegyei s. lelkész mellett foglalt állást. A közgyűlés augusztus 25-én lesz s minden remény megvan arra, hogy a makói hívek egyhangú bizalommal teszik magukévá az egyháztanács jelölését. Mindenesetre biztató jelenség, hogy a makói egyház békéjét választási harcok nem veszélyeztetik.

— **Hangos,** a kistormási anyagyülekezet 16 családból álló fiókegyháza 1550 P. költséggel két új harangot szerzett be, amelyet Müller Róbert főesperes képviseletében Schmidt János györkönyi lelkész avatott fel júl. 7-én. Dr. Pesthy Pál 100 pengős adományán kívül az egész költséget a kis gyülekezet áldozatkészsége teremtette elő.

— **A debreceni KIE.** (YMCA) Nemzeti Konferenciára készülődik országszerte az ifjúság. Száz meg száz kerékpáros csoport alakult városban és faluban egyaránt s szorgalmasan gyakorol a debreceni útra. Az országos atlétikai versenyre próbaversenyeket rendeznek A 2000 ifjú komolyan készül a debreceni napokra. Programm: augusztus 15-én este veszi kezdetét a háromnapos konferencia. Reggelenként közös bibliatanulmányozás vezeti be a napi programmot. A—Ker. Ifjúsági Egyesületek Szövetségébe tömörült iskolánkívüli ifjúság képviseletében a konferencia demonstrációs gyűlést tart a »Tiszta élet«-ről, amelyen elhangzott javaslatot az ország közvéleménye elé terjeszti a Szövetség. Minden fiatalember, aki szabályszerűen jelentkezett a konferenciára, társadalmi és felekezeti különbség nélkül résztvehet a konferencián. Részvételi díj, amelyben a háromnapi elszállásolás és élelmezés, valamint fáklya ára bennfoglaltatik: 9 P.

— **Szülők figyelmébe!** A moson-i evang. esperesség kötelékébe tartozó *Levél* egyházközségben (a Budapest—bécsi fővonal mentén) két művelt papi családból származó urinő szívesen fogad magához a közelgő tanévben teljes ellátásra olyan elemi iskolai fiú- vagy leánynövendéket, aki a *német nyelvet* tökéletesen el akarja sajátítani. A község szintiszta német. A helybeli két tanerős evang. iskola tanítási nyelve német. A két urinő külön foglalkozik a gyermekkel. Abszolút gondos ellátás és szeretettel-teljes felügyelet biztosítva van. Megkeresések a magyaróvári evang. lelkészi hivatalhoz intézhetők, ahonnan minden érdeklődő — személyes tapasztalat alapján— bővebb felvilágosítást nyer.

RIEGER OTTO ORGONAGYÁRA
Budapest, X., Szigligeti-utca 29. szám. (Rákosfalva).
Uj orgonák, valamint homlokzatsípok szállitását és orgonajavításokat mérsékelt árban szakszerű és művészi kivitelben vállal.

SZLEZÁK LÁSZLÓ
Magyarország aranykoszorús mestere
harang- és ércöntőde, harangfelszerelés- és harang-lábgyár, Budapest, VI., Petneházy-utca 78. szám.
8 aranyéremmel és 4 díszoklevéllel kitüntetve!

Az ünneptelen egyházi félév beálltával időszerűvé vált D. Raffay Sándor: Ünneptelen félévi egyházi beszédek. Közel 400 oldal, nagy alak, díszes vászonkötésben P. 20.—.
Kapható havi 2 pengős részletfizetés mellett.
Scholtz Testvérek könyvkereskedése,
Budapest, IX., Ferenc-körút 19—21.

Valódi *ezüst* evőeszközök, tálcák, díszt ár-gyak, *protestáns* egyházi kegyszerek. *Arany* ékszerek. Pontos órák. Javítások.
SZIGETI NÁNDOR ÉS FIA
Budapest, IV., Kecskeméti-u. 9. — Alapítva: 1867.

Fébé Evangélikus Diakonissza Anyaházi Nyomda, Budapest, VII., Damjanich-u. 28-b. — Felelős Farkas L.

Evang. Theologiai Ifjusági Kör
Sopron. Deák tér

III. évfolyam. 33-34. szám.

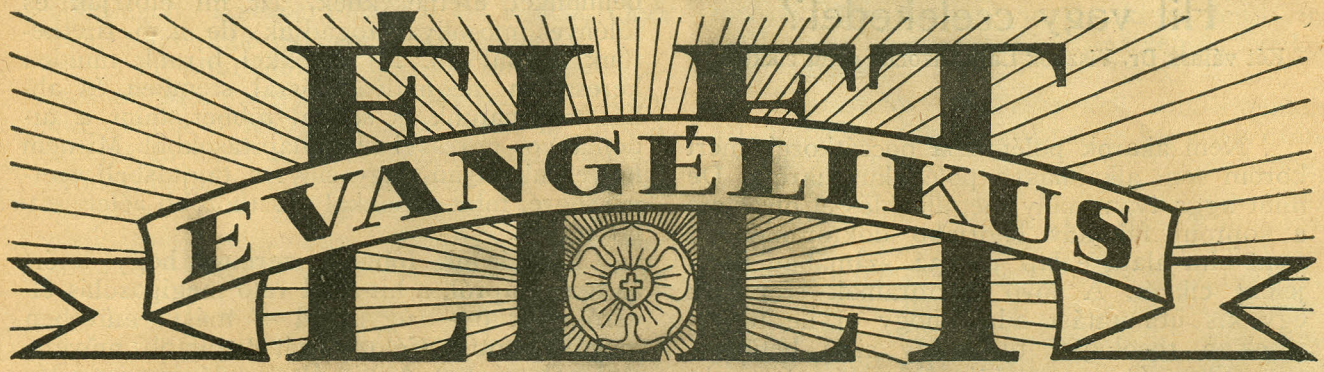

Szerkesztőség és kiadóhivatal: BUDAPEST VII. DAMJANICH-u. 28b. Telefonszám: 33—5—92. Kiadja az ORSZÁGOS LUTHER SZÖVETSÉG

EGYHÁZTÁRSADALMI, BELMISSZIÓI, KULTURÁLIS ÉS EGYHÁZPOLITIKAI HETILAP. A szerkesztésért felelős: KEMÉNY LAJOS.

Megjelenik minden vasárnap. ELŐFIZETÉSI ÁRA: Egész évre 4.40, félévre 2.20 pengő. Postai csekk száma: 20.412. Felelős kiadó: Dr. FRITZ LÁSZLÓ.

TARTALOM: Idegenek az országban. — Dr. Szeberényi Lajos Zs. és Ruttkay-Miklián Géza: Hit vagy cselekedet? (Két hozzászólás). — Dr. Győry Aranka: A Deák-téri templom. — Dr. Viszkok Lajos: Hit által. — Dr. Gaudy László: Könyvismertetés. — Mayer Pál: Egyéni és egyetemes emberi szabadságjogok. — „Tiszta élet". — Krón Ferenc: Hézag vallásos nevelésünkben. — Figyelő. — Hirek.

IDEGENEK AZ ORSZÁGBAN.

Ez az augusztus hónap az idegenek járása volt országunkban. Kezdődött a CE. konferencia napjaival, amikor a föld minden tájáról jöttek különböző keresztyének, hogy Isten országa eljövetelének akadályai s igényei felől tanácskozzanak. Azután főiskolai világbajnokság sportversenyeire gyűltek össze messze nemzetek ifjai, hogy vetélkedjenek az »ép test« teljesítményei tekintetében. Utána mindjárt nemzetközi orvosi konferencia következett. Végül pedig a székesfőváros színes és érdekes ünnepei István király hetében megint nagyobb számban vonzották ide az idegeneket, mint máskor.

Mit láttak ezek az idegenek közöttünk? Mit vittek magukkal a szívük tábláján megmaradó emlék gyanánt tőlünk? Bizonnyal mindegyikük számára felejthetetlen marad Budapest szépsége és meleg vendégszeretete. Lehetetlen, hogy meg ne érezték volna ennek a kicsiny népnek lelkes természetét, testi és szellemi erőinek meglepő kiválóságait, melyek győzelmi zászlókat és feltűnő eredményeket emeltek magasra ezekben a nemzetközi összereglésekben. Úgy tapasztaltuk, hogy ezek az idegenek ilyenkor mindig meglátnak és megéreznek valamit abból a magyar bánatból is, mely ma minden örömünk felett ott sötétlik és mindez jól van, hogy így van és így történik.

De azért ilyenkor a vendéglátó napok szokása szerint a hétköznapi hibák, bajok háttérbe szorúlnak és így egyoldalú képet adnak. E tündérszép főváros és e magas szellemű versengés mögött tovább élnek az ország szegénységének bajai, aszályos nyár, kiszáradt mezők, csökkenő születések, közelgő koldustél. Nem ünnepnap az életünk, nem nyugodalmasak a családi otthonok és nincsenek könnyű szárnyú reménykedéseink. Aki ezeket is úgy látná az idegenek közül, ahogy mi magunk tudjuk és érezzük, az még jobban bámulna mindazon, amit mégis meg tudunk cselekedni.

Ezért mutatunk mi mindig az idegenek előtt arra, amit a főváros és az ország szépségeinek mutogatói nem szoktak elébük tárni. Ezért örülünk mindig, ha ez idegenek közül néhányan templomainkba eljönnek és ott azon ámulnak, hogy keresztyén templomaink egészen tele vannak éneklő és imádkozó hívekkel. Körül mindenfelé különböző pogányságok vizei indultak meg és a sok felekezetű keresztyénség Magyarországon, ha nem is önmagában, de más országokhoz viszonyítva, erejében belsőleg megújult és küzdőképes. Teherbírásunk, társadalmi egyensúlyunk, nehéz feltételek közötti eredményeink legmélyebb gyökere hitünkben van. Ez az ország nem hitetlen ország. Ha hadakozik is önmagával sokféle szakadozottsága miatt, belső élete mégis hitén nyugszik. Meg vannak ennek a gyarlóságai és gyengeségei, de maradék erőink mégis táplálkoznak, Isten kegyelméből növekednek és nehéz időnkben megtartanak. Csak azok látták helyesen országunkat, akik ezt a tapasztalást is magukkal viszik.

Hit vagy cselekedet?

Két válasz Dr. Viszkok Lajos azonos című cikkére.

I.

Nem akarok polémiába bocsátkozni, mert korom sem alkalmas a polémikus harcra. De mint aggastyán, mély megilletődéssel olvastam a soproni fakultás legifjabb doktorának, a fenti cím alatt, e lap 31.—32. számában megjelent cikkét. A jövő doktorainak szeretnék egy kis útmutatást adni, hogy el ne tévedjenek a theológiai tudomány sürű betűrengetegeiben és ne szegődjenek a német »exakt theológiai tudomány« rabjává.

A fiatal doktor a fenti cikkben megállapítja, hogy úgy látszik, mintha a poklok kapui mégis diadalmaskodnának az egyházon (ez alatt csak az evangélikus egyházat érti!) és azután megállapítja, hogy a keresztyénség történelmének legválságosabb idejét éli. Egy-két évtized mulva szerinte némely művelt államban csak a falusiasság: »pogányság számba megy a keresztyénség.« Hát hogy az »exakt tudomány« bátorságot ad követőjének, az már egyszer bizonyos. Meghúzza a halálharangot a keresztyénség felett. Lám, milyen jó volna a lekicsinyelt történelemnél is néhány órát venni! Ott olvashatná, hogy a híres Voltaire sokkal hosszabb terminust adott a keresztyénségnek, amikor azt mondta, hogy 100 év mulva csak néhány vénasszony fog még járni a keresztyén templomba.

De Voltaire a felvilágosodás mámoros korszakában írt így. A fiatal tudor láthatná, hogy a keresztyénség éppen most kezdi élni legdicsőségesebb korát, mert ha az alapításkor győzedelmeskedett a karddal és szuronnyal ellátott római állam felett, ma győzedelmeskedni fog a gépfegyveres, repülőgépekkel és írtó bombákkal ellátott hatalmi őrületben élő pogány állam felett. A keresztyénségnek most kezdődik az igazi dicső kora. Hát hiszen könnyű volt a hitéletet 900 évvel ezelőtt fenntartani, amikor az ember fogait kiütötte a hatóság, ha nem bőjtölt, börtönnel büntette, ha nem gyónt vagy nem ment templomba és így tovább. Ma már túl vagyunk a keresztyénség gyermekkorán és gyermekbetegségein és a modern keresztyénség nem köt többé szövetséget az erőszak birtokosaival. Sohasem volt az embereknek oly nagy érdeklődésük a vallás iránt, mint éppen napjainkban, de persze nem áhítoznak az »exakt theológiai tudomány megállapításai és tanításai után! A világháború után a harctérről visszatért katonák arra kérték a német falusi lelkészeket, hogyha azt akarják, hogy legyenek hallgatóik a templomban, az egyszerű evangéliumot hirdessék nekik....

Azután megállapítja a fiatal tudós, hogy a katolicizmus nem keresztyénség. Hát ez a fanatikus elfogultság nem méltó az »exakt theológiai tudományhoz« és még kevésbbé evangélikus emberhez. A pápisták nevezhetnek bennünket eretnekeknek, azt mi elbírjuk és fölényes mosollyal fogadjuk, de nem fizethetünk hasonlóval. Mi érzékkel bírunk minden keresztyén megnyílvánulással szemben és abból tanulhatunk is sokkal többet, mint a tudományos górcsövi megállapításokból. Mi nem helyezünk olyan nagy súlyt a tanításbeli eretnekségre, mint a sokkal vészthozóbb »életereknekségre«.

Egyházunk főbűne szerinte, hogy letért az igaz alapról, a hit által való megigazulás elvéről. Ezt ő — úgymond — másik művében megállapította. Céloz tehát legújabb művére, melynek címe: »A hit által való megigazulás elve egyszerű evangélikus hívek lelki világában.« Hát nem hiszem, hogy sok embernek lett volna türelme elolvasni ezt a munkát és ha nagy önmegtagadással elolvasta is, bizonyára csalódottan tette le, azt gondolva: ugyan mire jó ez? Hiszen ez utánzása annak a német theológiai tudománynak, amely megölte Németországban az egyházias életet és másnak nem is használt, mint a virágzó német nyomdaiparnak. Ennek az exakt theológiai tudomány«-nak romboló hatása megmérhetetlen és megértjük annak az orosz emigránsnak a felkiáltását, aki menekülve a kommunisták üldözése elől s látva a német egyházi viszonyokat, akként kiált fel: »Ki szabadítja meg a német evangélikus egyházat a német theológiai tudomány babilóni fogsága alól?«

A cikkíró szerint a fő baj az, hogy a mi hitoktatásunk teljesen téves útakon jár és 80 százalékban történetet, tehát cselekedeteket tanít és nem hitet. — A hitet nem lehet tanítani, legfeljebb a hit nyilvánulásait ismertetni. A hithez semmiféle »exakt tudomány« sem férkőzhetik, az az Isten kegyelmének legnagyobb adománya! Amikor Luther hangsúlyozza a hitet szemben a cselekedetekkel, akkor nem az igazi jócselekedeteket ostorozza, hanem azt a cselekedetieskedést, mely ceremoniális és képzelt jócselekedeteket az erkölcsi cselekedetek fölé helyezi. Tehát nem tartja azt jobb cselekedetnek, ha valaki kolostorba megy és ott kontemplatív életet folytat, mintha valaki családot alapít és családjáról önfeláldozóan gondoskodik. Vagy nem tartja jócselekedetnek s érdemszerző cselekedetnek példának okáért azt, ha valaki pontosan megjelenik a misén és elmond 100 imádságot, mintha valaki emberi hivatását híven teljesíti. De legjobban elítéli Luther a bűnbocsánati cédulák üzleti felhasználását és ma sokkal többet elítélne nemcsak a katolikusoknál, hanem nálunk is!

A cikkíró — már amint ez divat most Németországban — nagyon fölényesen szól a pietizmusról. Pedig jó lesz annak békét hagyni, mert mégis sokkal többet ér az, mint az egyházromboló theológia, mely ma Németországban van és ami azzal összefügg. A híres szógyártó Ritschl, aki egy egész theológiai iskolát alapított, óriási köteteket írt a pietizmus ellen (lsád 3 kötetes munkáját a megigazulásról); pedig jobb lett volna, ha

észreveszi a keresztyénség német legnagyobb ellenségeit: Lassalet, Marxot és Bebelt, mert azok romboltak és nem a pietizmus.

A hit által való megigazulás tanát nem szabad túlhajtani. Meg kell állapítani azt, hogy mit értünk a hit alatt, mert lehet az puszta elhívés és lehet a cselekedetnél rosszabb igazhitűség-hajhászás. Azért ez utóbbi esetben talán igazat adunk a XVIII. században élt hódmezővásárhelyi református lelkésznek, Szőnyi Benjáminnak, amidőn egyik versében azt mondja:

»Ha majd Istentől ítéltetünk,
Főbíránktól arról nem kérdetünk,
Mit hittünk? hanem mit cselekedtünk?
Volt-e egymáshoz hív szeretetünk?«

Egy ilyen versecske, higyje el tudós szerzőnk, többet ér, mint az »exakt theológiai tudomány« millió betűje és számtalan kötete.

Nekünk nem imponál a Luther 110. kötetéből vett, kiszakított idézet sem, mert éppen a mi hitelveink szerint Lutherrel szemben is felhívhatjuk bíróként magát az Üdvözítőt. Magában a Szentírásban a hit és cselekedetek viszonyára nézve jobb felvilágosítást nyerünk, mint az »exakt tudomány« összes górcsöves vizsgálatából és téves következtetéseiből.

Üdvözítőnk elítéli a dicsekvő cselekedeteket a farizeusról és a publikánusról mondott példázatában és dícséri az alázatos és töredelmes hitet. Azután a végítéletről szólva, elutasítja magától a hitükkel kérkedőket és magához szólítja azokat, akik könyörülve szerencsétlen felebarátaikon, tettel is bebizonyították azt, hogy hű követői. Azért menjünk csak a Krisztushoz, a Szentíráshoz és nála keressünk választ az élet legnehezebb kérdéseiben is tegyük félre az »exakt theológiai tudomány«-t minden górcsövi kísérleti vizgálataival és diagnózisaival egyetemben és ne tereljük egyházunkat mi is a kétes és elbizakodott theóriák babilóni fogságába!

D. Szeberényi Lajos Zs.

II.

Amikor engedtem annak a lelki kényszernek, amely Dr. Viszkok Lajos cikkének elolvasása után válaszolni, illetve a cikk nyomán kelt gondolataimat leírni kényszerít, számoltam azzal, hogy cikkíró szerény soraimat »a valódi baj előtt szemethunyó, félelem-szülte, naív és amatőr« hozzászólásnak fogja minősíteni csak azért, mivel véleményem az övével ellenkezik és nem exakt tudományos eljárás eredménye.

A legtisztább öntudattal vetem alá magam ennek a szokatlan hangon beígért minősítésnek, mert alapelvül az exakt tudományos eljárással szemben éppen a gyakorlatiasság szempontját választottam.

Kétségtelen ugyanis, hogy exakt tudományossággal egy theológiai tételt lehet vitatni, de a gyakorlati vallásosság, a gyakorlati keresztyénség területén az exakt kutatás nem mindig, sőt igen ritkán vezethet helyes eredményre. Már pedig, amiről cikkíró fenti cím alatt ír, az a gyakorlati keresztyénség életkörébe tartozik.

Elsősorban túlzásnak kell minősítenünk azt, amivel a cikkíró az általa is képviselt evangélikus egyházunkat vádolja. Kétségtelen, hogy bajok vannak bőségesen, de kétséges, hogy ilyen rövid úton ilyen kemény ítéletet mondani jogunkban van-e? És ezt nem a »baj előtt szemethunyó, félelemszülte, naív« optimizmus mondatja velem, hanem a valóság felismerése. Azért, mert a cikkíró tudományos vizsgálódása közben rájött arra, hogy a hit által való megigazulás tanáról, egyházunk tartalmi alapelvéről az általa megfigyelt kísérleti médiumok csak a leghalványabban vélekednek, még talán nem lehet kimondani az ítéletet, hogy »egyházunk letért a lutheri alapról, megtagadta önmagát, elfeledkezett legfőbb kincséről, a keresztyénség lényegéről magáról: a hit által való megigazulás elvéről.« Az ilyen megállapitások hatásosak ugyan, de nem igen tételezik fel a komoly vizsgálódást, azért óvakodjunk tőlük.

Teljesen egyetértek a cikkíróval abban, hogy a legfőbb egyházi munka a hitoktatás. Azt is kész vagyok elismerni, hogy ezen a téren bajok vannak, csak éppen a bajok milyenségére van más véleményem. Szerinte mai hitoktatásunk ugyanabban a hibában leledzik, mint egész egyházunk. Konkréten: hitoktatásunk nem hitoktatás, hanem cselekedetoktatás.

Hát igen. Az is tény, hogy a hitoktatásnak különösen az alsó fokozatain történeteket, történéseket, tehát cselekedetet tanítunk. De kettőt nem szabad elfelejtenünk. Az egyik az, hogy ezek a történetek bibliai történetek, szent Irás, Ige, — a másik, hogy a cselekedetek csak a legritkább esetben emberi cselekedetek.

Amikor tehát bibliai történeteket tanítunk, akkor tulajdonképen Igét tanítunk és egyházunk legfőbb alapelvét akarjuk érvényre juttatni, tudván azt, hogy »a hit hallásból (az Ige hallásából) van.« Jézus cselekedeteit tanítjuk, de ezektől nem kell féltenie cikkírónak a hit által való megigazulás elvét, hisz' hozzájuk az érdemszerző jelleg gyanújának az árnyéka sem férhet. Ilyenformán pedig csak nem árthatunk a hitnek?! Igaz, tanítjuk emberek cselekedeteit is. De miért? Azért, hogy a cselekedeten keresztül rámutassunk a hitre, amely a cselekedetet szülte.

Nem hiszem, hogy volna olyan evang. hitoktató, akinek nem az a célja, hogy a rábízott gyermekeket megtanítsa hinni. Hogy képzeli el ezt cikkíró cselekedettanítás nélkül? Ugye, abban megegyezünk, hogy hitünk tárgya Jézus? Hogyan ismertetem meg azt, akiben hinnünk kell, ha nem cselekedetei által. Krisztus-szeretet és Krisztus-hit sohasem születhetik meg bennem, ha nem tudom, mit tett Jézus, ha nem látom, hogy a Krisztus-hit milyen cselekedetekre képes. Ezért olvasom és

olvastatom a Bibliát is. (Bár nem tartom magam pietistának.) Hitet akarok »tanulni és tanítani.« Igaz, hogy a hit nélküli bibliaolvasás nem ér semmit, de bibliaolvasás nélkül hitet el sem lehet képzelni.

Cikkíró nem ad feleletet arra az általa felvetett kérdésre: Milyen hát az igazi hitoktatás? Ez kényelmes, de egy kissé furcsa álláspont.

Elvileg tehát kizárt dolog hitet tanítani anélkül, hogy cselekedetekre is ne mutassunk rá. — A gyakorlati megoldáshoz pedig ajánlok egy próbát cikkírónak. Jőjjön, tegyünk kísérletet: ha az én tanyai iskolás gyermekeimmel, sőt ha cikkíró legértelmesebb presbiterével cselekedetek tanítása nélkül megérteti, hogy mi a hit, (azt nem is kívánom, hogy felébressze benne), akkor »naív és amatőr« hozzászólásommal szerényen visszavonulok. Vagy még egyszerűbben: értesse meg velem cikkíró a megváltást cselekedet nélkül, igérem, hogy tanításának legtüzesebb hirdetője leszek.

Hitoktatásunkban a cselekedet-tanítás nem cél, hanem eszköz. Eszköz a hit megértésére és felkeltésére.

És végül tény az, hogy Lutherünk idézett mondása szerint még Jézusnál is előbbre helyezte a tanítást, mint a cselekedetet, úgy, hogy Jézus cselekedeteit szívesebben nélkülözte volna, mint szavait, tanítását. Ennek ilyenmódon való hangsúlyozása akkor szükséges volt. De hogy mennyire csak a hangsúly miatt mondta ezt Luther, kitűnik akkor, ha arra gondolunk, hogy a megváltás, Jézus születésétől kezdve, életén, halálán és feltámadásán át mennybemeneteléig és dicsőséges ott-lakozásáig, mind-mind történés és cselekedet volt, amit azonban Luther minden bizonnyal mégis többre becsült még a Hegyi Beszéd-nél is.

Ruttkay-Miklián Géza.

A Deák-téri templom.

(Folytatás.)

A Deák-téri templom, a XIX. század első felében újraéledő klasszicizáló szellem alkotása, egyenesen a görög-római művészet formanyelvéhez nyúl vissza, ellentétben a később lábrakapó neorenaissance iránnyal. Ez az empíre stílus nálunk József nádor városszépítő törekvéseivel kapcsolatban a »palatinus stílus« nevet kapta s ez a lokális elnevezés megokolt, bár maga a stílus német forrásra megy vissza. Valóban van sajátos empíre-unk. Legkiválóbbat ez a neoklasszicizmus minden nemzetnél az építészetben alkotott. Uralma nálunk a 48-as évekig tart, ekkor a nemzeti szellem áthangolódik; irodalomban, művészetben megjelenik a romanticizmus.

Az empíre szembefordul a barokkal, a barokk végső kihangzásával, a rokokóval; szigorúan síkokkal határolt, díszítéseiben a legszükségesebbekre szorítkozó, komoly, ünnepélyes stílus. Az empíre fantáziát mindig az értelem kormányozza. Talán a legarchitekturálisabb építészeti irányt, nem fektet súlyt a festőiségre. Különösen a kezdetén, melyet Benedek Marcellné a sík empíre korának mond, fordul szembe legélesebben az előző korok építészetével, mintegy mindennek, ami nem klasszikus, negációja. Később már tesz engedményeket, plasztikusabbá válik.

A magyar empíre építészetnek legkimagaslóbb művészegyénisége Pollák Mihály, Bécsben született 1773-ban s élt 1855-ig, Pesten bekövetkezett haláláig. Bécsben tanult, majd Pestre költözve, Krausz János késmárki építőmester mellett volt pallér. Mikor Krausz meghalt, özvegyét, Bogsch Erzsébetet akarta nőül venni, hogy ezúton szerezzen építőipari jogosítványt Pesten. Az özvegy hajlandónak is mutatkozott felesége lenni, ha Pollák az építőmesteri vizsgát leteszi. A vizsgán kifogásokat emeltek ellene, de letelepdését nem lehetett megakadályozni, mert Hilddel együtt már ő állt ekkor a kőmivescéh élén. Közismert építészeti remekei a Szapáry, Festetich, Károlyi s az Amannal közösen épített Sándor-palota, saját palotája, továbbá a mai Angol-Magyar Bank épülete. Életének főműve az európai viszonylatban is kiváló Nemzeti Múzeum és a Ludoviceum eredeti alakja.

Pollák is a sík empíre jegyében kezdi meg építészeti működését, amikor a Deák-téri evangélikus templommal feltünik nálunk. Ennek a templomnak régi problémája, hogy kinek a műve tulajdonképen!? Egyik rész, különösen az egyházi férfiak, Polláknak tulajdonítják, míg nyomtatásban állandóan azzal a véleménynyel találkozunk, hogy Pollák csak pallérja volt Krausznak és halála után ő fejezte be az építkezést, tehát nem tudni, mennyi írható egyiknek, mennyi a másiknak a számlájára. A tervek pedig, melyek a kétségeket eloszlathatnák, nyom nélkül elkallódtak. Kerestem a Deák-téri egyházi levéltárban, a kerületi levéltárban, a Mérnök és Építész-Egyesület könyvtárában és a fővárosi levéltárban, eredmény nélkül. Sajnos, a városszépítő bizottság csak 1808-ban alakult meg s így a beterjesztett tervek között a templom még nem szerepel. Valószínűleg Doleschall, egyébként alapvető fontosságú tönténeti munkája szolgált a tévedésnek alapul. Egy helyen azt mondja, hogy az előmunkálatok közben elhalt Krausz János terve szolgált az építkezés alapjául. Ezt több cikk átvette tőle. Rokken Ferenc, a História 1930. számában ezt mondja: »Az építkezés lassan haladt előre, egyrészt a nagy pénzhiány miatt, másrészt a tervező építész elhalálozása következtében.« Benedekné említett könyvében így ír: »Krausz János kapta a megbízást, Pollák csak a segítőtársa volt és Krausz halála után befejezte az építést.« Bierbauer Virgil hasonló szellemben nyilatkozik. Ezzel szemben az átnézett jegyzőkönyvekben rábukkantam az 1779. áprilisában tartott con-

vent jegyzőkönyvére, amelyben elhatározzák, hogy: »der Bau der Kirche, sobald als möglich, angefangen werden soll.« Szóval az építkezés akkor még nem kezdődött meg. Ugyanez a convent a következő pontokban arról vitatkozik, hogy ki legyen az építőmester. (Szontagh inspektor pl. Jung építészt ajánlja.) Végül arra a megállapodásra jutnak, hogy Krausz János özvegyének építőmesterét, Pollák Mihályt szólítják föl, nyújtsa be vázlatos terveit a convent következő, májusi ülésén. Krausz tehát már az építkezés megkezdése előtt halott volt s a terveket is Pollák készítette. Krauszról e helyen történik ugyan megemlékezés, de csak annyi, hogy sokat épített az evangélikus egyháznak. Ezen az alapon, úgy hiszem, eldöntöttnek vehetjük ezt a vitás kérdést.

A templom eredeti alakjáról három metszet maradt fönn, az 1867—75 közti külsejéről pedig egy fotográfia. Legkorábbi ábrázolása 1838-ban keletkezett a nagy pesti árvíz idején, mikor a magasan épült templom semmi kárt nem szenvedett, sőt sok árvízkárosultnak adott menedéket. Ez a jelenet látható a képen. A negyvenes évekre tehető az ú. n. Vasquez-metszet, mely Vasquez Károly »Buda és Pest szabadkirályi városának tájleírása« c. könyvében jelent meg. Készült egy metszet a szabadságharc utáni években is, másolata megjelent a Jókai-Rákosi »Képes szabadságharc története«-ben, — színes másolatát őrzi az egyház lelkészi hivatala is. Ennek a három metszetnek alapján kell tehát megkonstruálnunk a templom eredeti képét, — kár, hogy a metszeteken nagy eltérések találhatók. Legkevésbbé hiteles a legutóbbi, mely a Kossúth-bankók elégetését mutatja templomunk előtt. A cselekvény szempontjából mellékes lehetett a festőnek a természeti hűség. Ez a kép tér el leginkább a másik kettőtől: nem kevesebb, mint három kaput tüntet föl a homlokzaton s minden kapu fölött egy-egy kerek ablakot. Hogy a homlokzatnak sohase volt ilyen képe, egészen biztos. A másik két kép jobban megegyezik. Ezeken a négyszögalakú nagy ajtó két hatalmas dór fejezetű pillér közt van, az ajtó fölött pedig az empire jellegzetes félkörablaka látszik, sugaras beosztású üvegmezővel. Az árvizet ábrázoló kép csak a homlokzatot mutatja, a bankóégés és a Vasquez-metszet már a tér felé néző egyik oldalfalat is, mely úgylátszik, ablakközként ugyanolyan félpillérekkel volt tagolva, mint a homlokzat alacsonyabb pilaszterei. A homlokzat két sarkán egészen a párkánydíszítésig felnyúló masszív félpillérek álltak egyszerű dór fejezettel.

A kapu és a nagy pilaszterek közti falrészekben téglaalakú falmezők vannak bemélyesztve. Megvan ezeken a metszeteken a ma is fontos díszítőelem, a körbenfutó, hatalmas párkány is, úgyszintén a jellegzetes domború tető, mely nagy tömegével egészen elnyomja a kis tornyot. — Pollák rendkívül takarékosan bánt a díszítésekkel, a sík empírenak legszigorúbb formáját választotta. Egyetlen hajóból áll a templom, apsisa pedig egyáltalán nincs: az egész egy nagyméretű terem. Mint Hittrich megjegyzi, kevés szóval akart sokat mondani. Természetes, hogy a fiatal építész tehetsége nem forrott még ki ebben az időben, a templom első önálló műve volt. Nem mondhatjuk a templomnak ezt a megfogalmazását oly nagybecsű és arányaiban megkapó alkotásnak, mint későbbi épületeit, érezni még ezeken a képeken némi nehézkességet. Bizonyos, hogy az egyház pénztelensége is megkötötte Pollák kezét, hiszen, mint említettük, eredetileg, díszes oszlopos előcsarnokot terveztek a bejárathoz.

(Folytatjuk.) *Dr. Győry Aranka.*

Evangélikus arcképek.

Bulyovszky Gyula

Az első, amit Bulyovszky Gyulával kapcsolatban fel kell jegyeznem az, hogy tévedésben vannak az összes lexikonok, életrajzgyűjtemények, valamint az irodalomtörténeti könyvek is, mikor Bulyovszky Gyula születési évét 1827-ben állapítják meg. Ezzel szemben tény az, hogy Bulyovszky Gyula 1826-ban született. Rákoskereszturon a Községháza falába helyezett emléktábla hirdeti emlékét:

»Emlék gyulafalvi Bulyovszky Gyulának, a haza és a magyar irodalom körül szerzett érdemei elismeréséül Rákos-Keresztur közönsége. Itt született 1826. évi április 5-én. Meghalt 1883. évi április 17-én Budapesten.«

Hogy Bulyovszky Gyula tényleg 1826-ban született, igazolja a rákoskereszturi evangélikus egyház anyakönyve is, melynek adatait ottlétemkor Kósa Pál tisztelendő ur lekötelező szívességgel adta rendelkezésemre.

Már a Kerepesi-uti Temető Költészete cimü munkám megírása alkalmával is tapasztaltam azt, hogy a lexikonok, életrajzgyűjtemények születési és halálozási számadatai között sok tévedés van. Ujabban készülő munkám még nagyobb mértékben szolgáltatja a helyesbítéseket. Sajnálatos és figyelmeztető jelenség ez, mely sürgős és mulaszthatatlan ellenőrzést és kiigazítást követel.

Bulyovszky Gyula a magyar irodalom jelesei között foglal helyet. Költő, író és lapszerkesztő volt. 1848-ban résztvett a márciusi ifjuság mozgalmában s egyike volt azoknak, akik előre hirdették a magyar szabadság feltámadását és előkészítették erre a magyarság hangulatát.

A szabadságharc után tevékeny írói munkásságot fejtett ki. Egyik megalapítója s első művelője volt a hirlapok tárca cikkeinek és könnyed stílusával, szellemességével azt rövidesen nagyon népszerűvé tette.

1853-ban nőül vette a magyar színmüvészet egyik legnagyobb büszkeségét, Szilágyi Lillát, aki Bu- és állandóan külföldön tartózkodott, de Bulyovszky Gyovszky Lilla néven később német színésznő lett Gyula Magyarországon maradt.

1860-ban megalapította a »Nefelejts« cimü szépirodalmi lapot, mely példátlan népszerüségnek örvendett és írói nevét országosan ismertté tette. Itt jelentek meg nagyszerü tárcacikkei, költeményei és komoly bírálatai.

Mint színmüíró is jelentékeny sikereket ért el. A »Pest éjjel«, »Öregeknek bajt okoz a szerelem« és a Fuzió cimü szindarabjai sokáig voltak a Nemzeti Szinház müsorán.

Irói munkásságának legszebb sikerdus idejében amugy is gyenge szervezetét betegség támadta meg. Kiesett kezéből a toll idő előtt s alig 57 éves korában halt meg 1883-ban Budapesten. Ravatala fe-

lett írótársa, Győry Vilmos pesti lelkész mondott nagyhatású bucsuztatót. Hamvai a kerepesiuti temetőben nyugosznak.

Nagyszabású irodalmi hagyaték maradt utána. Számos víg elbeszélés, két kötetre való verses epigramm, az 1847—48-iki országgyülés szereplőiről irott szatírikus versek, több ezer tárcacikk és csevegés, bizonysága annak, hogy Bulyovszky Gyula nagyon termékeny író volt.

Evangélikus egyházához haláláig hü és áldozatos maradt. Irodalmi munkáiban gyakran találkozunk olyan részletekkel, melyek mély és meggyőződéses vallásosságáról és hitéhez való ragaszkodásról tesznek tanuságot. Legyen emlékezete áldott és örökkévaló! *Károsy Pál.*

Hit által.

»Azt tartjuk tehát, hogy az ember hit által igazul meg, a törvény cselekedetei nélkül.« Róm. 3,28.

Az ember régen észrevette, hogy a hitnek milyen óriási ereje van. Ma sem túlozunk, ha azt mondjuk, hogy a hit csodákra képes. Jézus egyike volt a hit legnagyobb szerelmeseinek. Senki nála jobban nem hangsúlyozta és képviselte a hit erejét és jelentőségét. (Mk. 9,23.). Betegeit a hitüknél fogva gyógyította meg (Máté 8,13; 9,1; 9,22; 9,29; János ev. 9,38, stb.). Ha valakin nem lehetett segíteni, azt azzal magyarázta, hogy az illetőnek nem volt hite. Amikor egyszer a tanítványai kudarcot vallottak, Jézus azzal okolta meg, hogy nem volt bennük hit (Máté 17,20.). Szülőföldjén, az övéi közt azért nem tudott csodát tenni, mert nem volt meg bennük a szükséges hit (Máté 13,58.). Hitet kíván Máriától és Mártától is, amikor Lázárt feltámasztja (János ev. 11,40.). Annyira megy a hit értékelésében, hogy még az ismert s a mai ember szemében túlzásnak feltünő nyilatkozatot is megkockáztatja: »Ha mustármagnyi hittel bírva mondjátok a hegynek: Menj innét amoda! — elmegy...« (Máté 17,20.).

Micsoda hit az, mely ilyen és ehhez hasonló nagy dolgokra képes?

Nem külsőség, nem ceremónia, nem is ú. n. vallásosság. Hanem a belső lelki erők összefogása, egyetlen-célra-irányítása, ennek a célnak állandóan és minden körülmények közt a szem előtt tartása. A rendületlen bizalom és reménység abban, hogy amit az ember akar, az meg is valósul. Vallásos értelemben: az ember egész egyéniségének Istenre való koncentráltsága, az akaratnak, a vágyaimnak, a gondolataimnak teljes és tökéletes átadása Isten és az ő földi képe, a Megváltó számára (János ev. 12,44.). Hiszek, ha magam teljesen Isten szolgálatába, parancsa alá állítom. Amikor nem akarok mást, mint amit Isten akar, nem tudok jobbat, mint amit Isten rendel, nem tudok bölcsebbet,mint amit Isten parancsolt és azt, hogy én ennek a parancsnak föltétlenül engedelmeskedjem. Az ilyen hit, az Istennek való ilyen tökéletes önátadás, a beléje vetett abszolút bizalom, sorsom, életem, boldogságom teljes ráépítése és tőle függővé tétele: ez az, amit ő kíván, ez az, ami a helyes viszony Isten közt és köztem, ez az, ami engem már itt a földön megingathatatlan és kimeríthetetlen lelki erővel lát el, ami minden külső nyomorúság mellett üdvösséget ád.

Nem azért és nem úgy, mintha nekem ez az üdvösség lenne a legfőbb célom. Hiszen akkor Istent eszközként használnám »üdvösség«-em érdekében. Akkor nekem fontosabb lenne az üdvösség, mint Isten. Az üdvösségem, a boldogságom lenne az én hamis istenem, a bálványom. Nem is azért hiszek, mert a hívő ember erős és nagy dolgokra, »csodák«-ra képes. Hiszen akkor az erőt, a hatalmat, a képességeimet tartom Istenemnek, a legfőbbnek. Isten és Istenbe vetett hitem eszközzé alacsonyul önző érdekeim szolgálatában. Nem is azért fontos a hit, mert a hívő ember jó ember, erkölcsös ember. Vannak, akik a vallást kizárólag azért becsülik valamire, mivel azt hiszik, hogy a vallás jó szolgálatokat tesz az erkölcsnek. Az ilyen emberek istene az erkölcs. Az ilyen felfogás pedig bálványimádás. Isten itt is eszközzé alacsonyul le, mely mögött nagyon is kilátszik az emberi érdekek lólába. Nem. Istent nekem önmagáért kell tisztelnem. Istennek önmagáért kell engedelmeskednem. Nem azért, mert így csodákra leszek képes. Nem azért, mert így jobb leszek a világ szemében. Nem azért, mert a vallásosságomból haszna van a köznek és önmagamnak. Istent Istenért kell szeretnem. Tekintet nélkül minden másra. Igy van ez már ott is, ahol emberek közt mélyebb személyes kapcsolat áll fenn. Mit szólna a barátod, ha megtudná, hogy azért vagy vele jóban és azért keresed a társaságát, mert hasznot remélsz tőle? Mit szólna a jegyesed, a házastársad, ha észrevenné, hogy vele kapcsolatban előnyökre számítasz és segítségükkel érdekeidet akarod előmozdítani? Mit szólnának az olyan szülői szeretetre, mely azért nevel gyermeket, hogy belőle nyereséget húzzon? Mit szólnánk, az olyan fiúi szeretetre, mely szüleihez azért ragaszkodik, mert az érdeke? Ha már gyarló emberi életünkben is hitványságnak tartjuk a haszonlesést, mennyivel inkább kell elítélnünk az olyan vallásosságot, mely Istent önző céljai szolgálatába akarja állítani, mely Istenből hasznot akar húzni, mely Istent nem magáért tiszteli, féli és szereti!

Ez az értelme annak, amiért Pál apostol és Luther Márton Ágostonnal együtt Jézus nyomdokain tanítja a hit egyedüli jelentőségét és egyedül üdvözítő mivoltát. Ennek az érdekében ítélik el a legtisztább erkölcsöt is, ha az valakinek az istenévé lesz. Ezért tartja Pál apostol bűnnek a jócselekedetet is, ha az nem hitből ered (Róm. 14,23) és azt gondolja, hogy a jó nagyobb Istennél, vagy, hogy Isten is a jóért van és belé vetett hitünk azért ér valamit, mivel így jobbakat tudunk cselekedni. Az egyetlen abszolút kincs Isten. Vele

szemben nem lehet más álláspontom, mint hogy fenntartás nélkül átadom magam neki. Anélkül, hogy jobbra-balra sandítanék, mi lesz az eredménye és következménye ebben a világban.* De ennek sok akadálya van. Ami pedig az értékénél fogva elválaszt Istentől, az bálvány. Mennél fényesebb ez a bálvány, annál veszedelmesebb. A legveszedelmesebb bálvány, épen, mert oly nagy világi értéke van, az erkölcs, a jócselekedet. Sok ember nem is jut túl rajta. Ezt tartja Istennek, ezért nem is jut el soha Istenhez és az igaz hithez. És mert ez így van, azért merészkedik Pál apostol arra a vakmerő kijelentésre, hogy a törvény (a tízparancsolat)** cselekedeteiből egy halandó sem igazíttatik meg (Róm. 3,20.). Még nagyobb bátorsággal vallotta Luther Mártonunk ugyanazt az igazságot, amikor kijelentette, hogy egyedül hit által üdvözülhetünk.

Nem tudom, megérti-e az olvasó, amit mondani akarok? Tudom, sokan beállnak soraim nyomán azok táborába, akik Pál apostoltól fogva Luther Márton korán át megbotránkoztak ezen a tanításon. Ma erre annál nagyobb a lehetőség, mivel oly időket élünk, amikor még a lutheri egyház is letért a helyes útról, bálványoknak gyújt gyertyát, amikor pl. magát a kultúra, a jó erkölcs, az emberi előrehaladás etc. szolgájának vallja, ezzel kíván magának propagandát csinálni a többi vallásokkal szemben és arra hivatkozik, hogy neki ilyen meg ilyen kiváló emberei, történeti érdemei vannak, hogy az ő hívei közt a legkevesebb a gyilkos és a betörő, ellenben a legtöbb a közéleti kiválóság. Nem mondom, hogy ebben ne találja örömét az evangélikus ember. De jaj nekünk, ha hitünkhöz csak azért ragaszkodunk, mert belőle ilyen vagy amolyan hasznunk van, még ha az a haszon a legnemesebb és legértékesebb kultúrjó is. Hiszen akkor az bálványunkká lett, amely mögött Isten nincsen.

Meg kell végre értenünk, hogy Isten önmagában fontos és önmagáért érték, úgyannyira, hogy ha arról lenne szó, hogy Istenhitem nekem nemhogy hasznot nem hajt, hanem éppen áldozatokat követel, nemhogy a tekintélyemet nem emeli, hanem embertársaim, »hittestvérem« gúnyját és megbotránkozását váltja ki, nemhogy földi életemet nem teszi boldoggá, hanem az üldöztetés és a nyomorúság gyermekévé tesz, úgyhogy »éjjel-nappal hulló könnyem lesz nekem a kenyerem«, életem a nagy küzdelemben felőrlődik s én mint égő fáklya áldoztatom meg meggyőződésem oltárán: nekem akkor is örömmel, alázatosan, engedelmesen kell követnem Isten parancsát, se jobbra, se balra nem nézve, egyedül elhivatásom célját tartani szem előtt s még arra se számítani, hogy ezért majd a másvilágon nyerek kárpótlást. Nem, nekem nem a másvilágért, nem e világért, hanem egyedül önmagáért fontos Isten. Önmagáért szeretem őt, tisztelem, teszem akaratját, amint arra lelkemben parancsot ád, mert sem égen, sem földön nincs nagyobb boldogság, nagyobb kincs, mint benne élni, neki szolgálni, őt szeretni.

Ezt akarta Pál apostol és Luther Márton a maga idejében észrevétetni és képviselni. Ez az a pont, ahol minden más »keresztyén« felekezettől különbözünk. Ez az a talentum, amelyet Isten kegyelme nekünk adott, mint olyant, amelyet minden máshoz képest egyetlennek kell tartanunk. Ha fentiek megbotránkoztatnak, evangélikus olvasó, jusson eszedbe, hogy egyházadnak ezt a legdrágább örökségét elrejtetted a feledés hantjába. Nem lenne itt az ideje, hogy feleszmélj és kiássad, amíg nappal van?

Dr. theol. *Viszkok Lajos.*

---

* »Gewiss, finden sich viele, welche die Güter zur Linken, die irdischen, um Gottes willen für nichts achten und gerne preisgeben, wie die Juden und die Ketzer, aber gar wenige, die auch die Güter zur Rechten, die geistlichen Güter und die gerechten Werke für nichts achten, um Christi Gerechtigkeit willen.« »Bizonyos, hogy sokan vannak azok, akik a balfelöli javakat, nevezetesen a földieket Istenért semmibe se veszik és szívesen feláldozzák, mint a zsidók és az eretnekek, de nagyon kevesen, akik a jobbfelől való javakat, a szellemi javakat és a jócselekedeteket semmibe se veszik Krisztus igazsága miatt.« M. Luther, Vorlesung über den Römerbrief 1515/1516. E. Ellwein fordítása. 2. kiadás. München, 1928. 4. o.

** »Unter Gesetz ist an dieser Stelle, d. h. im ganzen Kapitel, das Gesetz Mose in seiner Gesamtheit, wo die zehn Gebote stehen, wo Gottesliebe und Menschenliebe geboten werden.« »A törvény alatt ezen a helyen (a római levél 2. fejezetéről van szó) t. i. az egész fejezetben Mózes törvénye értendő a maga teljes egészében, amelyben a 10 parancsolat található, ahol Isten iránt és embertársainkkal szemben szeretetet parancsolnak nekünk.« M. Luther, Vorlesung über den Römerbrief 1515/1516. E. Ellwein fordítása. 2. kiadás. München 1928. U. o.

Könyvismertetés.

A házasság, a család és a gyermek.

Kálvin Könyvtár 10—11. szám. Okos Gyula, Szabó Imre, Dr. Tunyogi Szűcs Kálmán, Dr. Szentpéteri Kun Béla, Muraközy Gyula, Dr. Viktor János, Dr. Gyulai Ernő előadásai. Bp. 1935. 115 oldal.

Azok az előadások, melyeket a füzet tartalmaz, a magyar protestantizmus érdeklődésére méltán tarthatnak számot. Mi is azt kívánjuk, hogy minél többen megismerjék ezt az értékes kis könyvet.

Az előadások témája mögött ma már nagy irodalom van. A legfontosabbakat szükséges megemlíteni. Interkonfessionális szempontból is abszolut érték Elert: Die Ehe im Luthertum. Magyar nyelven a következő tanulmányok jelentek meg: Az igazi házasság; Komoly szó ref. vőlegényekhez és ref. menyasszonyokhoz. Kriston Endre: Emberfészkek (kat.), Bangha Béla: Házasság és válás, Bangha Béla: A gyermek és a házasság (kat.), Blázovich Jákó: A legfájóbb válság (kat.), Jámbor László: A

hetedik házasság (kat.), Bilkei Ferenc: Miért tiltja a katolikus egyház a vegyesházasságokat? (kat.). Ezenkívül majdnem valamennyi protestáns és katolikus heti és havifolyóiratokban közölt tudományos és népszerű cikkek.

A Kálvin könyvtár ezen száma, illetőleg az előadások aktuális kérdéseket ölelnek fel s egészen a magyar viszonyokra alkalmaztattak. A lelkész előadók romantikus és egyházi hangokat szólaltatnak meg s ügyes dialektikával akarják az exisztenciálisan megérthetőt tettekké formálni, a világi előadók jogi szempontból vizsgálták a kérdést s arról győznek meg ezek az előadók, hogy egyházaink presbitereiben és laikusaiban él ma az az egyházhűség, amelyre olyan égető szükségünk van. Úgy látszik kialakulóban van jogászaink között is az a felfogás, amely a magyar protestáns érdekeknek legjobban megfelel s a magyar törvények szellemét is meg akarja őrizni.

Az előadások meggyőző ereje és bizonyságtevő hangulata valószerűvé teszi előttünk azt, hogy sem a Serédi-féle elgondolás, sem a katolikus akció idevágó törekvése nem tud könnyű diadalt elérni hazánkban.

Örömmel láttuk azt, hogy Dr. Karner Károly egyetemi tanárunk statisztikai munkáit Tunyogi Szücs Kálmán előadása komoly figyelemre méltatta.

*

Otto Zarek: Egy nép szerelme.

Kossuth Lajos életregénye. Herczeg Ferenc előszavával. Fordították: Sebestyén Károly és Horváth Zoltán. Bp. 1935. Két kötet 565 oldal.

Két okból érdekel minket ez a könyv: külföldi ember írt magyar emberről életregényt, másodszor azért, mert a regényhős hazafiúi és politikai élettevékenységét evangélikus voltából akarja levezetni.

A mai magyar irodalomban nagy divat életregényeket írni s talán még nagyobb divat ezeket olvasni. Arra az olvasók közül kevesen gondolnak, hogy így az irodalom esetleg jóakaratból megmásítja a történelmet. Az átértékelő történelem mellett a mai magyar regények talán nem mindenben szolgálják a nemzeti nevelés érdekeit. Harsányi Zsolt tüneményes és megkapó nyelvtehetsége és izzó protestáns hazafisága mellett egy sereg olyan tehetség akar kiugorni ezzel az új stílussal és ötlettel, melyet a pedagógusok nagyobb figyelemre méltathatnának.

Maga az életregény egész röviden három pontban jellemezhető: Zarek, ahol mód és alkalom kínálkozik, Kossuth evangélikus voltát előtérbe helyezi. Elmondja, hogy a vallásos evangélikus házban Kossuth László, az apa, házi áhítatokat tartott, fiával megismertette a Bibliát, édesanyja az eperjesi vértanú őseinek történelmét mesélte el fiának, az otthon evangélikus vallásos levegője volt az, ami az ifjút leghatásosabban befolyásolta. Ezekből a gyermek és ifjúkori benyomásokból vezeti le Kossuth függetlenségi s a néppel együtt való érzését, munkájának a prófétai elhivatottságban való elmélyülését s a magyarságba vetett hitét is. Kossuthot olyannak mutatja, mint akinek élő keresztyénsége közel jár az őskeresztyénség paruziás gondolatvilágához, nagy elhatározásai előtt lelki feszültségét a Luther wormsi magatartásához hasonlítja s annyira magyar protestánsnak látja őt, hogy amerikai útján azt mondatja Kossuthtal: meg akarom menteni Luther és Kálvin magyar népét.

Bizonyosan nincs hazánkban evangélikus ember, aki nem szívesen olvasná ezeket a megjegyzéseket, különösen érdekes e könyv ma, amikor úgy a politikai, mint a történelmi felfogás Kossuth érdemeit eléggé leértékeli. A könyv másik érdekessége Kossuthnak a kortársakkal való szembeállítása. Széchenyi alakja e regény olvasói előtt: a katolikus arisztokrata gőgjébe van öltöztetve. Kossuthot nem érti meg, félti az ő működésétől az országot s ellene úgy szövetkezik Széchenyi még Metternichhel is, ami a legnagyobb Kossuth imádónak sem eshetik jól. Szellemtörténeti és modern psychologiai beállításban Kossuthnak azt a beszédét, amelyben Széchényit a legnagyobb magyarnak mondja, gúnyos szatírának jelenti ki. Élesen rajzolja meg azt a jelenetet is, amikor Széchenyi a börtönt viselt politikust a Nemzeti Kaszinóból kizáratja. Viszont Metternich alakját majdnem szimpatikusnak rajzolja. Ő a bölcs filozófus, akire a magyarnak nem szabad haragudni, hiszen még Kossuth is megértette őt. Kínosak azok a részek, ahol Kossuth és Görgey féltékenykedő párharcai kerülnek az olvasó elé. Nagyon keveset ír Petőfiről és Jókairól.

Harmadik érdekessége a könyvnek az, hogy ez is közöl olyan intimitásokat Kossuth életéből, amelyeket szívesen elnélkülöztünk volna. Zarek az Andrássy Katinka grófnőhöz való viszonyát írja meg. Bántó ez a beállítás, ahogy a grófnőt a sors keze szerepéhez juttatja s merész az a képe is, amikor a nagy magyar külügyminiszter, gr. Andrássy Gyula megindulását részben Kossuth működéséhez köti.

Nagyon kiváncsian várjuk a magyar katolikus sajtónak e könyvről elkövetkező kritikáit.

Dr. H. Gaudy László.

Egyéni és egyetemes emberi szabadságjogok.

Elismerjük, hogy az istentiszteleti rend megállapítása és bevezetése evangélikus egyházunkban püspöki jog, amely a történelem fejlődése alapján lett azzá. Ezt a jogot ennek következtében tiszteletben is tartjuk és azt érinteni sem akarjuk. Az istentiszteleti rend kérdésénél e tekintetben tehát nehézségek nem me-

rülnek fel. Mi lehet tehát mégis az oka, hogy valahányszor ez az ügy egyházi életünkben felmerült, mindig megfeneklett s a kész egyetemes vagy kerületi istentiszteleti rendet minden egyetemes, vagy kerületi közgyűlési határozat, vagy püspöki leiratok dacára sehol be nem vezették s maradt minden a régiben?

Én ezt a tényt a bevezetés módszerének hibás voltából állapítom meg. Meg vagyok róla győződve, hogy a mostani munka eredménye is meddő marad, ha a kellő körültekintést és tapasztalatot a bevezetés alkalmával elmulasztjuk.

Tiszteletben tartjuk a püspöki jogokat és azokat érinteni nem óhajtjuk. De híveinknek is megvannak a maguk emberi jogai, amiket tiszteletben kell tartani. Minden jogállamban, vagy a jog alapján álló testületben a vezetőség kénytelen számolni az alattvalók, vagy a tagok jogaival új törvények, vagy új szabályok bevezetése alkalmával, mert ha diktatórikus úton, az emberi jogokkal nem törődve akar a Vezetőség új törvényeket, szabályokat bevezetni; az önként jelentkező ellenkezés a szándékot meg fogja hiúsítani. Az egyetemes emberi, gyülekezeti jogokra nálunk annál inkább kell vigyázni új szabályok, új rend életbeléptetésénél vagy bevezetésénél, mert ezek a jogok nálunk nemcsak a lelkiismeret szabadságából, de az evangéliumból is táplálkoznak.

Meg vagyok róla győződve, hogy az új istentiszteleti rend bevezetése símán, zökkenő nélkül csak úgy fog sikerülni, ha az egyház vezetősége ezt a tényt szem előtt és tiszteletben fogja tartani.

Mi tehát a teendő? A püspök urak megállapítják az istentisztelet rendjét. — Itt pillanatig erre is kitérek. És ismételten kérem püspökeinket, szíveskedjenek az új rendben lehetőleg megtartani mindazokat az elemeket, amiket a történelmi mult szentesített s amelyek az új rend alapelveivel nincsenek ellentétben. Kérem őket, ne vegyék át változtatás nélkül az egyik, vagy a másik német istentiszteleti rendet, mert az a magyar léleknek idegen. Jól van, vegyük át az abban lefektetett elveket, de a részletekben tartsuk meg azt, ami nálunk történelmi multtal bír. A felálló éneket: »Jővel szent Lélek«. A gyülekezeti énekek végig éneklését. Az Üdvözletet; a szószéki vers — Kanzelvers — idegenszerű; nem tartom szerencsés gondolatnak a szószéki imának áthelyezését az oltár elé az istentiszteleti rend hálaadó részébe, ahol már nem kér a gyülekezet, csupán hálákat ad egy rövid collectában az istentiszteletben vett lelkijavakért.

Mi tehát a teendő? A püspök urak a megállapított új istentiszteleti rendet — tiszteletben tartva a hívek jogait, leküldik a gyülekezetekhez hozzászólás és elfogadás céljából. Lesznek gyülekezetek, amelyek különféle kívánságokat fognak felhozni. Nem baj! Meg kell hallgatni és az ügyet le kell tárgyalni. Egy élő, tehát fejlődő és változó tényezőről van szó, az utolsó jottáig úgy sem lehet egységessé merevíteni valamilyen ügyet a mi egyházunkban. Ismételten hangsúlyozom: fektessük a fősúlyt az alapelvek betartására, az egyes részek egymásutánjára — a részletekben bizonyos szabadságot engedélyezni kell. A bevezetést meg kell kezdeni. Lesznek gyülekezetek, amelyek elfogadják. Bizonyos zavar tehát lesz. De csak eleintén. Szép lassan, esetleg csak évek mulva — a célt a Vezetőség részéről szüntelenül szem előtt tartva, mégis csak meg lesz a mi magyar Evangélikus Sionunkban is istentiszteletünknek a rendes alakja. És meg vagyok arról győződve, ha egymás jogait kölcsönösen tiszteletben tartjuk: nagyobb keserűség és nagyobb zökkenő nélkül. Mindenesetre a bevezetés legalkalmasabb időpontja mindég a lelkészi tisztségben beálló változás marad.

Mayer Pál.

„Tiszta élet."

Debrecenben több napon át folyt a Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) országos tanácskozása, mely augusztus 18-án fejeződött be. Délelőtt a nagytemplomban Dr. Hetessy Kálmán kecskeméti ref. lelkész, a kistemplomban pedig Németh Károly ev. esperes végezte a szentszolgálatot. Délben az ősi kollégium hatalmas udvarán ment végbe a »tiszta élet« jelszavával hirdetett nyilvános nagygyűlés, melynek ünnepi szónoka, Dr. Merétey Sándor kecskeméti főorvos a következőket mondotta:

— Mi nem ismerünk el kétféle erkölcsöt: külön férfi és külön női morált, külön grófi és külön napszámos-erkölcsöt, hanem csak egyet: az Evangélium tiszta erkölcsiségét. Minél magasabban van valaki, annál inkább várjuk tőle a jó példát a tiszta élet terén! Meg vagyok győződve, — így végezte szavait Dr. Merétey — hogy az ifjúság tiszta életének kimondhatatlan haszna lesz a magyar családok és a magyar nemzet egész jövőjére nézve.

Dr. Karácsony Sándor, Dr. Incze Gábor és Soós Géza beszédei és a csatlakozást bejelentő felszólalások után a konferenciának legifjabb, névtelen tagja előterjesztette a nagygyűlés ünnepélyes kiáltványát, amellyel a KIE az egész magyar társadalomhoz fordul. A kiáltvány a következőképen szól:

»A Nemzeti KIE-Konferencia mintegy húszezer magyar ifjú képviseletében van itt, a magyar társadalom földműves-, iparos-, kereskedő- és hivatalnok-ifjúsága tömörült ebbe a mozgalomba. Ennek az ifjúságnak a nevében teszünk bizonyságot arról, hogy szükséges, érdemes és lehetséges tiszta életet élni a magyar fiatalembernek is! Arról is bizonyságot teszünk azonban, hogy ezt a legnehezebb küzdelmet minden fiatalember csak Krisztussal harcolhatja meg diadalmasan.

Bár a magyar ifjúság legnagyobb részé-

nek életében ma még nem divatos a tiszta élet, ime mindenki láthatja: növekedőben van a tiszta életű ifjúság tábora! Mivel pedig nekünk nagyon drága nemcsak a magunk egészsége, hanem a jövendő magyar családok boldogsága és nemzetünk további élete is, testvéri szívvel hívunk minden magyar ifjút: jőjjön velünk, kövesse a tiszta életet!

Bár mindenütt a Krisztus tanításait megtagadó világ vesz körül bennünket, a műhelyben, hivatalban, gyárban, üzletben, mindenfelé anyagias világnézetet kell szolgálnunk, hogy kenyerünket megkereshessük, — kijelentjük, hogy sem hitünket, sem erkölcsi világnézetünket fel nem adjuk! Győzni akarunk önmagunk felett, de győzni akarunk mint magyarok is. A nemzetünket ért igazságtalanságok jóvátételére elsősorban nem kívülről várjuk az erőt, hanem belülről, önmagunkból és mindenekfelett: felülről! Hisszük és valljuk, hogy az élő Krisztus erő és segítség a tiszta egyéni életért és a tiszta közéletért vívott küzdelmünkben, az egyesek és a nemzet számára egyaránt. Meg akarjuk hódítani a tiszta életnek nemzetünk ifjúságát, mert tudjuk, hogy boldog és eredményes élet csakis a tiszta élet lehet! Erre gyűjti erejét mindegyikünk, hogy elmondhassuk: erőm tíznek ereje, mert a szívem tiszta...«

A nagygyűlés óriási közönsége percekig tartó, viharos helyesléssel és éljenzéssel tette magáévá a megindító hangú javaslatot és ezúton kéri a magyar sajót, hogy a rendkívüli fontosságú ünnepi nyilatkozatot teljes szövegében bocsássa a magyar nyilvánosság elé.

Sajnálattal kell megállapítani, hogy ezt a komoly kérést a napilapok legnagyobb része nem teljesítette. Egész szövegében csak a Pesti Hirlapban olvastuk. A többi lap röviden és nem szerencsés kurtításokkal hozta, de bőven adott hírt mindenféle pártpolitikai dologról, melynek jelentősége meg sem közelíti a magyar ifjúság problémáinak és megmozdulásainak életbevágó komolyságú kérdéseit.

Hézag vallásos nevelésünkben.

Egyházunk általános gyakorlata szerint húsvéttól pünkösdig mindenhol megtartják a konfirmációt. Utána nemsokára bezárul az iskola kapuja is. Az ifjúság a szabadság szárnyait öltheti már magára és vagy tovább törtet felfelé, vagy szárnyatörve bukik az élet hínáros mélységeibe.

Sok áldásos elhatározást és ösztönzést visz magával az ifjúság az otthonába. A hitvállalás akaratindításai azonban nem mindig maradnak és erősödnek meg. Sajnos, gyakran elvesznek az utca divatos közömbösségében. Az ifjúság rendesen nagyon hamar elvág minden iskolai köteléket és alkalmazkodik az előző évfolyamok »nagykorúsított« életmódjához. Ez az az idő, amikor sokszor kiesik az ifjúság hatáskörünkből. Egy részüket a konfirmáltak egyesületeiben, ifjúsági Luther-körökben, vagy a KIE-ben vagy más egyesületekben össze lehet hozni, de a nagyobbik része inkább a teljes »szabadságot« választja. Ennek a csoportnak lelki élete az iskolaidő alatt is külsőség volt, amelyet csak a fegyelem és a tekintély tartott meg.

A lélek gyökerei táplálék híján lassan elfonnyadnak s így termelődnek ki a templom iránt közömbös ifjak. Ha a templombajárókat kor szerint megfigyeljük, éppen a 12—16 éves korban lévők hiányoznak. Van ennek a jelenségnek vidéken gazdasági oka is, mert ezek közül sokan cselédek, pásztorok, belőlük kerülnek ki a gazdasági cselédek vasárnapi helyettesei. De sokakat, s éppen a jobbmóduakat a rossz példa csábítja: »számottévő ifjú« akar lenni: a templom, vagy vallásos egyesület helyett inkább a »korzót« választja. Tetszetős az utca életének sok csábja, az iskolai hatások mindig jobban elmosódnak s így merül el ezeknek a korosztályoknak élete mind mélyebben a hangzatos frázisok világába. Vannak, akik ebből a ragadós hangkörből nem emelkednek ki sohasem, de vannak olyanok is, akik kellő irányítás mellett még a jobb útra térithetők. Vannak, akik felismerik azt, hogy az életet rendesen élni nem bűn, ebben a meggyőződésben helyet keresnek a templomban és belekapcsolódnak a vallásos életbe is

Nagyon fontos teendő vár e tekintetben a lelkészekre és segítőtársaikra. Nem lehet és nem is szabad az ifjúságot az iskolakötelezettség után magára hagyni. Ez a feladat nehéz, de van egy módja: az ifjúsággal foglalkozó lelkész vagy tanító a maga lelkével és szívének lekötő jóságával és megértésével az eltéphetetlen ragaszkodás erejével kösse magához a fiatalságot. Az egyház gondoskodjék helyről, ahol ennek az ifjúságnak meleg otthona legyen még akkor is, ha az áldozatokba kerül, nehogy veszélyes és egyre szélesedő hézag támadjon az ifjúság lelkében, mert ha az ifjúság kezd elhidegülni, nem számíthatunk egyházi érzésű egyháztagokra. Igazi egyházi élet csakis ott lehet, ahol a vallásos életet rendszeresen építik ki a lelkész és munkatársai, mert feladataik a gondjaikra bízott fiatal hívek vezetése, okos irányítása tekintetében a konfirmációval nem befejeződtek, hanem csak még inkább megszaporodtak.

Krón Ferenc.

Figyelő.

Fővárosunk egyik ultramontán szellemű lapjának egyik legutóbbi számában a következők olvashatók: »Bizony mi magyarok is erősen érezzük, hogy nemzetünk egységét a protestantizmus bontotta meg és pedig éppen akkor, amikor a legnagyobb szükség lett volna az összetartásra és együttérzésre. Valóság ez, amit keservesen hangoztatnak is, hogy Ma-

gyarországnak egyik legnagyobb csapása épp a reformáció volt. Ez bontotta meg a magyar nemzet egységes lelkét.«

Fáj az ember szíve, amikor ezt a minduntalan visszatérő történelemhamisítást olvassa. Ezt nevezik történelem-átértékelésnek? Igy azután persze sikerül megfeledkezni a Bocskay, Bethlen, Kossuth, Petőfi, Arany- és Görgeyekről, kik valamennyien magyar fajunk és nemzetünk igaz boldogságáért egész életükön át eredménnyel küzdöttek s akiknek egyéniségéből annyi erő és érték sugárzott. De másfelől itt van magának a jezsuiták neveltjének, a vezérlő fejedelemnek, II. Rákóczi Ferencznek esete is, ki éppen az ultramontán kapzsi túlkapások révén ismeri fel az őt nevelők és állandóan befolyásolni igyekvők hazafiságát és magyarellenes érzületét.

Sajnos, ez a fáradhatatlan hang nemcsak hogy nem hallgat el, hanem mindig új erőt és ismétléseket nyer azokban a kegyes köntösbe burkolt »vallásos« egyesülésekben, melyeknek mindegyike hűségesen szolgálja a katolikus egyház világhatalmi céljait. F. B.

*

Nemrégiben egy budapesti katolikus templomban díszes esküvőt láttunk. Az esküvővel kapcsolatban mise is volt. Első pillanatban rendkívül meglepett és kellemetlen érzést ébresztett, mikor a mise alatt a sekrestyés körülperselyezte az uri közönséget. De azután eszünkbe jutott, hogy két vidéki evangélikus templomban ugyanezt az alkalmatlan időpontot választó buzgalmat láttuk, mikor a prédikáció alatt vitték végig a perselyt és zavarták vele a hallgatókat és a prédikátort egyaránt. Azt hisszük, hogy ilyen tapintatlanságot mindenütt meg lehetne és meg kellene szüntetni. í

HIREK.

Lukács ev. 19:41—48.

Békességünkre szolgál! Ha nem hittel keressük, elrejtetik a szemünk elől. Nem látunk semmit, csak érdekeket, szerződéseket, háborukat — és nem látjuk a békességet.

A hitetlen nacionalizmus csődjét akkor is, ma is, a háboru mutatta meg: nem szolgál békességünkre!

A hitetlen vallás csődjét a templomi vásár mutatja: nem szolgál békességre!

A hitetlen hatalom csődjét a farizeusokban látjuk: nem szolgálják a békességet.

Nem is szolgálhatják a békességet, mert a békesség utja: szolgálat. A szolgálat utja: hivatás. A hivatás alapja: hit!

Üzen a mult tanulsága a jelen hitetlenségének: nem ismered a békességet!

Üzen a jelen, a mult és a jövő örök Igéje minden embernek: ismerd meg a békességet: Krisztus az!

— **Egyházkerületi közgyűlés** A dunáninneni egyházkerület szeptember 5-én Komáromban tartja ezévi rendes közgyűlését. A gyűlés keretében kegyeletes megemlékezés történik a kerület elhunyt püspökéről, D. Kiss Istvánról is.

— **A bányai** egyházkerület ez évi közgyűlése október 4-én lesz, előző napokon a bevezető tanácskozások.

— **Egyházmegyei tisztujitás.** A mosoni evangélikus egyházmegye Levél községben tartott közgyűlésén megújította az eddigi elnökség: Wenk Károly esperes és Csatáry Elek felügyelő, ny. alispán megbizatását. A többi tisztségekre is az eddigi hivatalnokokat választották meg.

— **Templomavatás.** A hatvani missziói kör templomának felavatása szeptember 1-én lesz.

— **A pusztavámi** gyülekezet temploma fennállásának 150 éves jubileuma méltó megünneplésére régi templomát kívül-belül renováltatja. A templom belső festését Mühl Gyula festőművész, soproni rajztanár végzi feleségével, Lándory Angéla, festőművésznővel együtt. A régi, barokkstílusban épült templom külsejéhez alkalmazkodik belső festése. Az ízlésesen festett falmezőket az oltártól jobbra és balra a négy evangélista művészi ihlettel festett képe díszíti. A különálló szép barokk oltár mellett Luther és a vele szembeni falmezőn Gusztáv Adolf képe nyer elhelyezést. A körül határolt falmezőkön mindenütt egyházi szimbólumok és emblémák teszik fenségessé a templom áhítatos bensőjét. A kiváló festőművészek ezen alkotása által a pusztavámi egyház temploma egyike lesz egyházunk legszebb templomainak.

— **Egyházmegyei** felügyelő sikere külföldön. Koritsánszky Ottót, a tolna-baranya-somogyi egyházmegye m. felügyelőjét a most Brüsszelben folyó XII. nemzetközi gyógyszerész kongresszus alelnökének választotta meg. A kongresszuson több mint harminc állam kiküldöttje jelent meg s a megnyitón ott volt a királyi pár, a város polgármestere és sok ezernyi érdeklődő. E kintüntetéssel ismét egyházunk egyik kiváló, jeles képzettségű felügyelője szerzett csonka hazánknak dicsőséget.

— **Uj alesperes.** A tiszavidéki egyházmegye Pass László debreceni lelkészt alesperessé választotta.

— **Eljegyzés.** Folkusfalvi Folkusházy Sándor szolnoki törvényszéki tanácselnök leányát Zsuzsannát eljegyezte Dr. Viszkok Lajos szolnoki evangélikus lelkész.

— **IX. keresztyén** szövetségi világkonferenciának ránk, evangélikusokra nézve legemlékezetesebb eseménye az augusztus 4-én a Zeneakadémia nagytermében rendezett hangverseny volt. Ezt a rádió is közvetítette, s gazdag műsorán megmutatta a magyar evangélikus egyház, hogy zenei tekintetben világviszonylatban is kiállja a versenyt. A baptista énekkar s a Budapesti Szimfónikus Zenekar mellett fontos szerep jutott a Budapesti Evangélikus Énekkar néven egyesült Lutheránia és Fasori Énekkar tagjainak. Franck hatásos 150. zsoltárát adta elő Ádám Jenő vezényletével, s Peschko Zoltán orgonajátékával. Majd Schütz: Jer, dicsérjük Istent című művét adta elő Kapi Králik Jenő vezényletével, újra Peschko orgonált. Külön orgonaszámot adott elő Peschko Zoltán (Händel B-dur orgonaverseny), s Kapi-Králik Jenő, ki saját pompás korálelőjátékát, a Térj magadhoz, drága Sion-t, játszotta igen nagy hatással. — Igen örvendetes, s ezért a művészeknek evangélikus egyházunk hálás lehet, hogy a nyári szünet okozta nehézségek leküzdésével ki tudtak olyan jól fegyelmezett, szép hanganyagú énekkart állítani, mely a külföldi vendégek s nagy tömegben megjelent érdeklődők teljes elismerését érdemelte ki. Valóban zenei téren is kezd evangélikus egyházunk előretörni az utóbbi években, s ez főleg a fent említett két fiatal tehetséges művészkarnagynak köszönhető.

— **Halálozás.** Mikolás Kálmán, szilsárkányi lelkész, a soproni alsó egyházmegye esperese, a dunántúli egyházkerület számvevőszékének elnöke, 55 éves korában 31 évi szolgálat után elhunyt. Korai halálát nagyszámú családja és egyházunk szívből gyászolja.

— **A szegedi** Egyetemi Luther Szövetség Otthona igazgatósága az 1935—36. tanévre a Szövetség fiúotthonában megüresedett két helyre pályázatot hirdet. Pályázhatnak azon evangélikus ifjak, kik a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen, Polgáriiskolai Tanárképző Főiskolán végzik tanulmányaikat. A kérvényeket Egyed Aladár ev. főesperes, otthonigazgató (Szeged, Tisza I. krt. 16. sz.) címére kell beküldeni. Melléklendő okmányok: középiskolai érettségi bizonyítvány, illetve egyetemi index (másolatban), az illetékes lelkész által kiállított erkölcsi bizonyítvány és a szülők vagyoni helyzetét feltüntető hatósági bizonyítvány. Fizetendő díj havi 15.— pengő, ennek ellenében az intézet lakást, fűtést, világítást, ágynemű- és törülköző-mosást nyújt. Kérvények beadási ideje 1935 augusztus 31. Részletesebb felvilágosításokat válaszbélyeg ellenében készséggel nyújt az Igazgatóság.

— **Beiratkozások** a tiszai ág. hitv. ev. egyházkerület miskolci jogakadémiáján az 1935—36. tanév I. felére. I. Azon végzett középiskolai tanulók, akik újonnan beiratkozni óhajtanak, kötelesek beiratkozási engedélyért a jogakadémia dékáni hivatalába benyújtandó kérvénnyel folyamodni. A folyamodási határidő 1935 augusztus hó 31. A beiratkozási engedélyért benyújtandó kérvényhez a következő eredeti okmányok csatolandók: a) születési anyakönyvi kivonat; b) középiskolai érettségi bizonyítvány; c) erkölcsi bizonyítvány a folyamodó nemzethűségéről és erkölcsi megbízhatóságáról; d) hatósági bizonyítvány arról, hogy a folyamodó hadiárva; e) ha folyamodó harctéri szolgálatot teljesített, Károly csapatkereszt elnyerésének igazolása; f) közhatósági bizonyítvány a folyamodó szüleinek foglalkozásáról, vagyoni helyzetéről és arról, hogy a szülők mióta laknak jelenlegi lakóhelyükön, hol laktak azelőtt s amennyiben több helyen laktak volna, mi volt a foglalkozásuk régebbi lakóhelyeiken; g) a más főiskoláról jövők még távozási bizonyítványt is kötelesek kérvényükhöz csatolni. A kérvényhez 2 pengős okmánybélyeg és 1 pengő kezelési költség csatolandó. Nem eredeti okmányokkal felszerelt kérvények nem vehetők figyelembe. Beiratkozásnál személyes megjelenés kötelező. II. Az. 1935—36. tanév I. felében a folytatólagos joghallgatók beiratása 1935 szeptember hó 2—21-ig lesz. Evangélikus folyamodók ingyenes menzaellátásban részesülnek.

— **Uj leányinternátus Budapesten.** Az evangélikus leánygimnázium Veres Pálné-utcai bennlakásának pótlására Bünker Jozefin volt nevelőnőnk VIII., Rákóczi-út 10. II. em. 3-b alatt egyházunk fennhatósága alatt álló evang. leányinternátust létesített. Az új intézmény elhelyezése igen kedvező, központi fekvésű, berendezése a legízlésesebb. Családias otthont nyújt a vidéki gyermekeknek; jó ellátás és gondos nevelés fogja a legkényesebb igényeket is kielégíteni. Evangélikusok havi 100 P ellátási és nevelési díjat fizetnek. Mivel csak korlátolt számú hely áll rendelkezésre, ez úton is felhívjuk rá a szülők figyelmét. Aki igazán jól kívánja gyermekét neveltetni, kérjen részletes prospektust a leánygimnázium igazgatóságától, IV. Deák-tér 4.

— **Leányinternátus.** A Fébé Evang. Diakonissza Nőegylet felhívja a figyelmet a Budapesten, VIII., József-utca 4. alatti leányinternátusra, az ev. egyetemes egyház épületében, a tudományegyetem s a klinikák közvetlen közelében, ahonnan különféle középiskolák is könnyen megközelíthetők. Közép- és főiskolás leányok meleg családi otthont nyernek itt. A tartásdíj mérsékelt. Tanárnő korrepetál a középiskolás leányokkal. Az internátus diakonissza vezetése és az intézet diakonissza főorvosának felügyelete alatt áll. Az internátus a mult évben kibővült s a jövő tanévben ismét bővítés válik szükségessé. — Ugyanott átutazók részére otthont tartunk fenn.

PÁLYÁZATI HIRDETMÉNY.

A nógrádi ág. hitv. evangélikus egyházmegye elnöksége újból pályázatot hirdet a felsőpetényi egyházközség lelkészi állására. A lelkiszolgálat nyelve tót és magyar Az állás helyi javadalma: 1. Négyszobás lakás 552 négyszögöl kerttel. — 2. 17 kat. hold 640 négyszögöl szántóföld és 3 kat. hold 285 négyszögöl rét haszonélvezete. — 3. A szántóföldnek részben, a rétnek egészben való megmunkálása. — Minden külön családtól 46 ar. fillér. — 5. Párbérbuza vagy rozs a birtok arányában változó mennyiségben. — 6. Minden gazdától egy kakas vagy két csirke, minden zsellértől 16 tyúktojás. — 7. 48 ürméter fa beszállítva és felaprózva. — 8. Borjárandóság — minden egy negyedtelek után 14.15 liter. — 9. Három offertóriumnak és két kolledának 2/3 része. — 10. Hivatalos és magánfuvarok. - 11. Palástdíj: keresztelésért offertorium, egyházkelő asszony avatásáért 58 ar. fillér, helybeliek esketéséért 92 ar. fill., vidékiektől 2 ar. P. 32 ar. fill., menyasszony avatásáért 60 ar. fill., temetésért beszéddel 2 ar. P. 90 ar. fill., imával 58 ar. fill. — 12. Hirdetési bizonyítványért és anyakönyvi kivonatért 2 ar. P. 32 ar fill., családi értesítőért 4 ar. P. 64 ar. fill. — Az egyetemes lelkészválasztási szabályrendelet 22. §-a értelmében felszerelt és válaszbélyeggel ellátott pályázati kérvényeket ezen hirdetés megjelenésétől számított 15 napon belül alulírott espereshez kell beküldeni.

Bér, (p. Szirák, Nógrád m.) 1935. évi augusztus hó 13-án. Mihalkovics Samu s. k. esperes.

RIEGER OTTO ORGONAGYÁRA
Budapest, X., Szigligeti-utca 29. szám. (Rákosfalva).
Uj orgonák, valamint homlokzatsípok szállitását és orgonajavitásokat mérsékelt árban szakszerű és művészi kivitelben vállal.

SZLEZÁK LÁSZLÓ
Magyarország aranykoszorús mestere
harang- és ércöntöde, harangfelszerelés- és harangláb gyár, Budapest, VI., Petneházy-utca 78. szám. 8 aranyéremmel és 4 díszoklevéllel kitüntetve!

Tankönyveket, iskolaszereket
pontosan szállít
Schoutz Testvérek
könyv- és irószerkereskedése.
Bpest, IX. Ferenc-krt. 19-21.

Valódi *ezüst* evőeszközök, tálcák, dísztárgyak, *protestáns* egyházi kegyszerek. *Arany* ékszerek. Pontos órák. Javítások.
SZIGETI NÁNDOR ÉS FIA
Budapest, IV., Kecskeméti-u. 9. — Alapítva: 1867.

Fébé Evangélikus Diakonissza Anyaházi Nyomda, Budapest, VII., Damjanich-u. 28-b. — Felelős Farkas L.